

Arkeologi i Östersund?

En studie av stadens framväxt, befolkning
och arkeologiska potential

Kristina Jonsson

RAPPORT – JAMTLI 2019:1
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2019

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket

Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbild: Grävning för vattenledning i Residensgränd, Östersund. Foto från 1890-talet.
Från Jamtlis bildarkiv, bild 79X19:9.

ISSN 1654-2045

Innehåll

Projektbeskrivning	3
Bakgrund: stadsarkeologi i Sverige	3
Arkeologi i Östersund?	3
Syfte	5
Material och metod	5
 Resultat: kartor och historia.....	7
Gården före staden.....	7
En stad anläggs	8
Yrkesgruppers etablering: de första 15 åren.....	12
Den etablerade staden: 1815 och framåt.....	21
Sammanfattande kommentar: det äldsta Östersund	22
 Arkeologi i Sveriges tidigmoderna städer.....	26
Bakgrund	26
Frågor till det arkeologiska materialet	26
 Östersund: diskussion och förslag.....	27
Östersund som fornlämning och exempelstad: frågeställningar.....	27
Stadens arkeologiska potential (bevarandestatus).....	30
Förväntade arkeologiska lämningar	33
Slutord: Arkeologi i Östersund!.....	38
 Sammanfattning	39
 Referenser.....	40
 Bilaga 1. Ägarlängder.....	42

Projektbeskrivning

Bakgrund: stadsarkeologi i Sverige

Den historiska arkeologin i Sverige har fram till de senaste decennierna framför allt varit fokuserad på medeltida lämningar, även om vi i lagstiftningen tidigare inte har haft ett fast årtal för vad som klassas som fornlämning. Inom stadsarkeologin har man gradvis flyttat fram tidsgränsen för vad som undersöks – dock framför allt i de städer som har medeltida anor där man har haft en tradition av arkeologiska undersökningar. Eftersom den medeltida stadens exakta utbredning i de flesta fall är okänd har man i fornminnesregistret använt sig av städernas äldsta kartor från 1600-talet för att avgränsa de fornminnesklassade kulturlagren. Städer grundade efter reformationen har dock behandlats mycket olika i olika delar av landet: i vissa av dem, som till exempel Jönköping (det yngre stadsläget), har undersökningar genomförts regelmässigt, medan man i andra städer sällan ges möjlighet till arkeologiska insatser vid exploatering. Många av städerna saknas i fornminnesregistret. Särskilt eftersatta är de norrländska städerna, vilket Mathias Bäck nyligen har debatterat i en artikel i Bebyggelsehistorisk tidskrift (2015:24ff). Möjligen har detta samband med att ingen stad norr om Gävle har medeltida ursprung, och att ingen lång tradition för stadsarkeologi därför finns i Norrland.

Sedan 2014 finns ett fast årtal för avgränsning av fornminnen: år 1850. Detta har fått omfattande konsekvenser för vissa lämningstyper, som till exempel torp och skogsbrukslämningar där antalet som kan ses som fast fornlämning har ökat markant. Hur detta ska hanteras är delvis fortfarande en öppen fråga, och avvägningar görs från fall till fall. Vad gäller städerna har de beslutande instanserna (Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna) inte genomfört några konkreta insatser som till exempel att utöka de befintliga fornlämningarnas avgränsning, vilket nu borde göras med hjälp av kartor från mitten av 1800-talet, eller att fornlämningsklassa kulturlagren i samtliga städer äldre än 1850. Som Bäck (2015:34) krasst påtalar i sin artikel får detta konsekvensen att de människor som levde i t.ex. 1700-talets Östersund inte behandlas likvärdigt i relation till de samtida människor som levde i andra miljöer som undersöks arkeologiskt; historien om deras liv saknar den dimension som endast arkeologin kan bidra med.

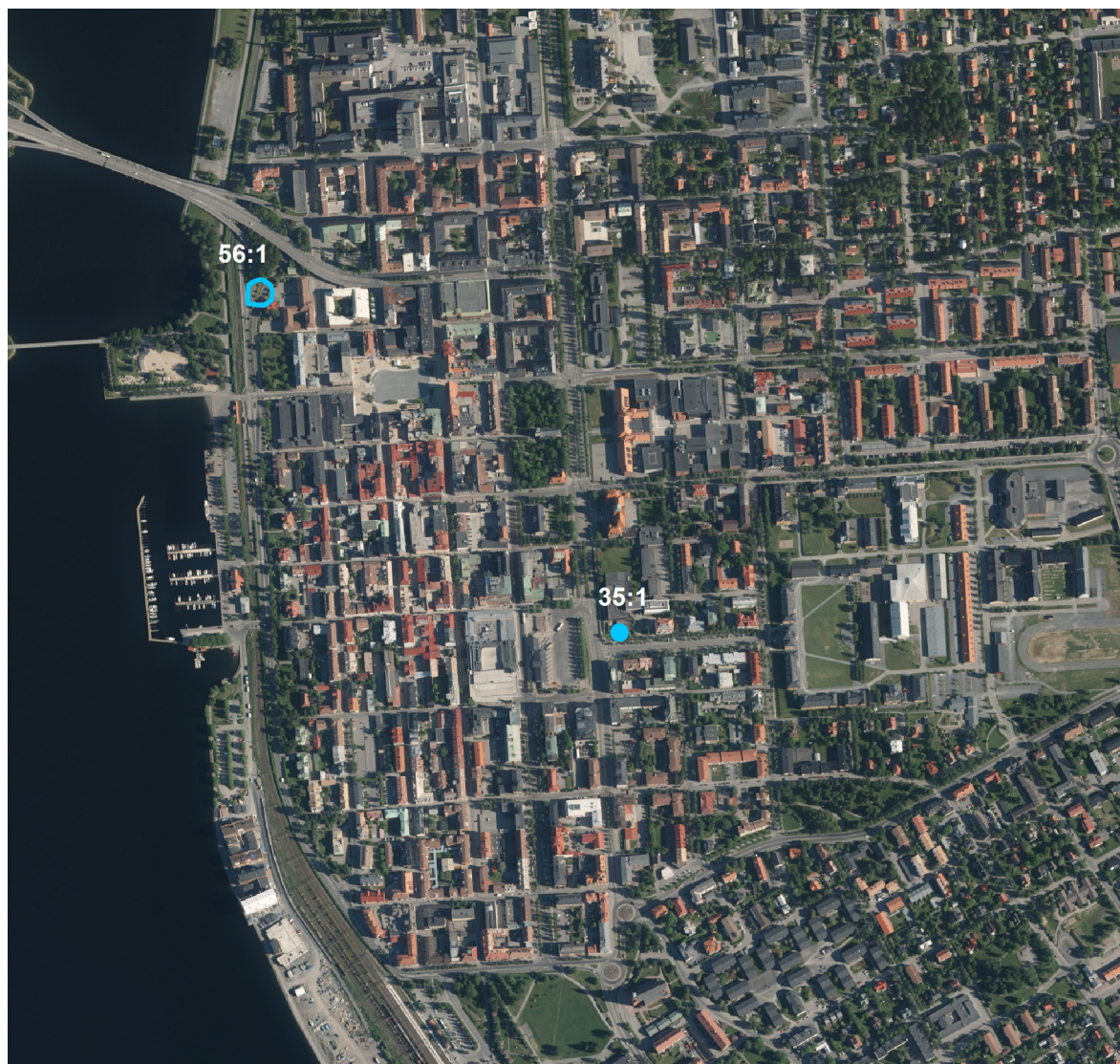
Arkeologi i Östersund?

Östersund utmärker sig på flera sätt i Bäckes genomgång av de norrländska städerna. Den är den enda av dem belägen i inlandet, den enda staden grundad på 1700-talet i Sverige överhuvudtaget, och den enda norrländska stad där inga arkeologiska undersökningar någonsin har genomförts i stadskärnan. Staden grundades så sent som 1786 av Gustav III, och anlades vid "Östra sundet" mellan fastlandet och Frösön på mark där det låg en gård kallad Odensalahög. Gårdsläget var tidigare bostad och viste för de färjemän som trafikerade det östra sundet över till Frösön (uppgift från lantmäteriakt Y7-21:1 från 1750). Den nya staden förde en tynade tillvaro under de första 50 åren. Viljan att flytta dit var låg, och man fick locka bönderna i närområdet med 20 års skattefrihet och andra förmåner. Vid mitten av 1790-talet hade inte ens 100 personer flyttat in, och under de påföljande årtiondena ökade befolkningen enbart med i snitt åtta personer per år till att vara omkring 450 år 1840 (Bromé 1936:73, 107).

Kan det då finnas mening med arkeologiska undersökningar i en stad som år 1850 knappt hade blivit vad vi idag skulle kalla en stad? Svaret är enligt mig ett självklart ja. En stad med en så speciell historia lämpar sig ypperligt för studier av stadsbildning som fenomen. För vad är egentligen en stad, om vi bortser från de rent formella stadskriterierna? De medeltida och tidigmoderna städerna var betydligt "enklare" än vad många kan föreställa sig, och vissa stadsbildningar var

åtminstone i den äldsta tiden snarare vad som kan liknas vid förtätad landsbygd. Där fanns odlingsytor, stall och ladugårdar, och bebyggelsen var småskalig och organiserad i gårdsform. Samma har antagligen gällt för det tidiga Östersund, med endast några hundratal invånare. Här finns möjlighet, om äldre lämningar har bevarats, att studera utvecklingen från ett färjemansviste som sedermera blev en gård omgiven av åkrar och ängar, till en konstruerad "stad" som i sitt tidiga skede bör ha haft en rural prägel. I detta unika fall skedde också denna övergång under en period då den materiella kulturen erbjuder ett mer rikhaltigt arkeologiskt underlag än vad medeltida lämningar kan ge, vilket möjliggör studier av socioekonomiska perspektiv på en helt annan nivå. Från sent 1700- och tidigt 1800-tal finns också betydligt fler skriftliga källor som kan användas som komplement. En utökad fallstudie av Östersund kan därmed bidra med nya rön i frågor kring urbanitet/urbanisering i ett historiskt perspektiv.

Idag finns inom eller i anslutning till Östersunds innerstadskärna endast två registrerade lämningar i Fornreg (Riksantikvarieämbetets register för fornminnesinformation). De består dels av en så kallad "övrig kulturhistorisk lämning" som är en fyndplats för en förhistorisk skafthålsyxa (Östersund 35:1, nytt nummer L1945:942), och dels en "möjlig forn lämning" som är det ungefärliga läget för 1700-talsbytomten (Östersund 56:1, nytt nummer L1945:906 – jfr

Figur 1. Östersunds innerstadskärna med de kulturhistoriska lämningarna relaterade till arkeologi markerade. Östersund 56:1 är den historiska bytomten, 35:1 är fyndplatsen för skafthålsyxan. Ortofoto från Lantmäteriet. Skala 1:10 000.

dock figur 17 nedan för det korrekta läget). Staden Östersund som sådan (stadslagren) är inte registrerad. Övriga kulturhistoriska lämningar är lämningar som anses ha ett antikvariskt värde, men de är inte fornlämningar och har därmed inte samma skydd som sådana.

Syfte

Syftet med detta projekt har varit, mot bakgrund av det ovan skisserade läget, att med hjälp av historiska källor ta fram ett underlag inför eventuella kommande arkeologiska insatser i Östersunds stad. I vilken grad bebygges de olika tomterna, och vilka var det som brukade dem? I vilka kvarter kan det finnas bevarade kulturlager? Utgångspunkten har varit att resultatet ska kunna bli en ögonöppnare för beslutande och utförande aktörer i branschen, som möjligen inte ens har övervägt meningen med arkeologi i en så ung stad. Arbetet bedömdes även kunna få synergieffekten att generera en historik över stadens utveckling i dess äldsta skede, ned på tomt- och i vissa fall individnivå. Inriktningen är dock översiktlig med fokus på potentiella arkeologiska lämningar; det har inte varit möjligt att inom tidsramarna göra djupdykningar i arkiven för att detaljstudera hela befolkningsunderlaget.

Medel till projektet har erhållits från Landsprosten Erik Anderssons minnesfond. Arbetet har utförts inom författarens anställning på Jamtli, läns museet i Jämtlands län.

Material och metod

De två huvudsakliga källorna som har använts är historiska kartor och mantalslängder. Vad gäller kartorna så finns det tillhörande längder från 1788, 1790, 1791, 1793 och 1794 som beskriver inledande önskemål och faktisk fördelning av de ursprungliga stadstomterna nr 1–132, samt i vissa fall i vilken grad man har börjat bebygga dem. Från 1804 och 1828 finns akter som beskriver den dåvarande ägarsituationen. Mantalslängder finns från åren 1797–1820. Från och med 1814 anges i dessa vilka personer som är skrivna på tomterna 1–132, medan de äldre längderna endast innehåller namnen på de som är skrivna i staden utan koppling till tomt. Även i längderna från 1814 och framåt förekommer namn som inte är knutna till specifika tomter. Det har, med anledning av det ovan beskrivna, inte varit möjligt att knyta samtliga personer som förekommer i mantalslängderna till specifika tomter. Det går inte heller alltid att avgöra om de som står som innehavare av tomterna verkligen har bott på platsen.

Då inriktningen på denna studie som ovan nämnts har varit att framställa en översiktlig analys av stadens gradvisa tillkomst och vilka yrkesgrupper som etablerade sig, har källor som till exempel husförhörlängder utelämnats eftersom de inte anger var i staden de omtalade personerna bodde och då det skulle bära iväg för långt att kartera samtliga individer i alla hushåll. Resultaten speglar därmed i huvudsak de som stod som tomtägare/brukare i källorna – alltså i huvudsak manliga stadsborgare.

I studien har fokus lagts på de inledande 132 tomterna som finns med på den äldsta stadsplanen. De utdelades i huvudsak i par, där den ena tomten var avsedd för boende och den andra för odling (jfr figurer 4 och 5). Vid 1700-talets slut hade staden försetts med en krans kålgårdar mot norr, öster och söder (se figur 12), men då dessa är svårare att följa i det arkivaliska materialet och inledningsvis endast användes som odlingsytor har de utelämnats i studien vad gäller ägare/brukare – dock diskuteras de i åtgärdsförslagen vad gäller arkeologisk potential. På 1840-talet utvidgades även stadens bebyggda delar mot söder. Den sistnämnda stadsdelen är dock så pass sentida att den inte har inkorporerats ur arkeologisk synvinkel.

De planer som redovisas i rapporten nedan har sammanställts från dessa material:

- 1788 Den första fördelningen av tomter (textakt 23-OSJ-1a, s. 26–31)
- 1790 Vilka som byggt eller börjat bygga år 1790 (textakt 23-OSJ-1a, s. 105)
- 1794 Ägare samt vilka som byggt eller börjat bygga (textakt 23-OSJ-1a, s. 106; 23-OSJ-9, s. 1)
- 1804 Ägare enligt karta, samt uppgifter från mantalslängder (textakt 23-OSJ-18, s. 7–13)
- 1815 Boende från mantalslängd från 1815 (SE/RA/55203/55203.28/6)
- 1820 Boende från mantalslängd från 1820 (SE/RA/55203/55203.28/11)
- 1828 Ägare enligt karta (textakt 23-OSJ-23, s. 19–20)

I Bilaga 1 redovisas vilka personer som innehade de olika tomterna de berörda årtalen.

Tomterna har på planerna i figurer 6–11 och 13–15 nedan indelats i ett antal kategorier, baserade på ägarnas yrkestillhörighet. I vissa fall stämmer inte yrket helt med namnet på den kategori det har placerats under (detta gäller fr.a. kategorin ”tjänsteman” som innehåller alla med någon form av anställning som inte faller under handel, service eller arbetare), men önskemålet har varit att hålla antalet kategorier till ett minimum för att rumsliga mönster dem emellan ska kunna utläsas. Följande kategorier har ställts upp:

Handel:	Handlare och hökare
Service:	Näringsidkare av typen krögare/krögerska, värdshusvärdinna etc.
Hantverk:	Hantverkare som arbetar med tillverkning
Arbetare:	T.ex. snickare, arbetskarlar, fiskare, väverskor och spinnerskor
Bonde:	Bönder och torpare
Militär:	Militärer (även f.d.) av olika rang från soldat till överste
Tjänsteman:	T.ex. lantmätare, kanslist, präst, lärarinna, postmästare
Änka/ensam kvinna:	Kvinna utan angivet yrke
Officiell tomt:	Tomter avsatta för skola, rådhus, lärare, stadspräst etc.

Denna indelning är författarens egen, men i stadens tidiga historia förekom en klassindelning i taxeringslängden. Den första taxeringen gjordes 1795, och då indelades befolkningen i fyra klasser i förhållande till förmögenhet och samhällsställning. Klass 1 innefattade sex personer: en prost, en apotekare, tre handelsmän samt förvånande nog en garvare som uppenbarligen skapat sig en position i staden. Klass 2 bestod av 14 personer, av vilka fyra var handlande och tio var hantverkare. Klass tre, 10 personer, bestod uteslutande av hantverkare och klass 4 utgjordes av två dagsverkskarlar, en krögerska och två spinnerskor (Bromé 1936:122).

Resultat: kartor och historia

Gården före staden

Där staden Östersund kom att läggas ut låg under 1700-talets början som ovan nämnts ett färjemansboställe som gick under namnet Odensalahög (figur 2). Dess läge hamnar inom dagens kvarter Landshövdingen och Onkel Adam (jfr figur 3, tomter 17–22 samt figur 17, tomter markerade med nummer 5 och 10). Innan en bro över Östersundet byggdes 1711–1712 trafikerades sundet mellan Frösön och fastlandet av en färja, och färjekarlarna hade – troligen sedan 1600-talet – rätt att nyttja kronoavradlandet Östersund för sin försörjning och vistelse. Bostället övertogs vid 1700-talets mitt av auditor Fredrik Biörner med familj, och i samband med detta skattlades gården. Biörner sålde gården vidare till häradshövding Jonas von Engeström år 1765, vilken efter köpet genomförde betydande förbättringar (Kardell 1920:22f).

Figur 2. Till vänster Östra sundet/Odensalahög vid läget för skattläggningen 1750 (lantmäterialet Y7-21:1). Till höger samma gård år 1775 (akt Y65-1:1). Skala 1:5 000.

På en karta från 1775 (figur 2) finns två byggnader och en kvarn karterade, samt en bro över den bäck som delade bytomten i en nordlig och en sydlig halva. Gårdens byggnader beskrivs mer ingående i Sven Johan Kardells bok om Östersunds uppkomst (1920). Han anger inte närmare referenser än att han har utgått från ”en del i riksarkivet förvarade handlingar” (1920:1), uppenbarligen måste det handla om någon form av syneprotokoll upprättat i samband med övertagandet av von Engeström. Enligt detta låg mangårdsbyggnaden söder om bäcken. Den hade en påbyggd förstukvist eller veranda, med ”kontor” i vardera änden (skåp/förråd). Från verandan fanns en ingång åt båda håll till en serie rum som bestod av kök, barnkammare, ”herrns kammare”, sängkammare, förmak och sal. En trappa från verandan ledde upp till en vind och två vindskamrar. På samma sida av bäcken fanns även ett stolphärbre eller sädesbod. Över bäcken gick en bro anlagd på stenkar. Norr om den låg de flesta uthusen: en liten byggnad med två rum som användes som dräng- och bagarstuga, en kornlada med tröskloge och två visthusbodar under samma tak, och ett kombinerat fähus/visthus/stall. Mellan kornladan

och fähuset fanns ett brädtak som fungerade som vedlider och redskapsbod. Vidare fanns ett svinhus med ovanliggande ”hemlighus”, ett nytt stall, en badstuga med ett tillbyggt mälthus, och en smedja med tillhörande kolhus. Utanför tomten fanns i bäcken ett kvarnhus, och vid sjön ett gammalt båthus (Kardell 1920:24ff).

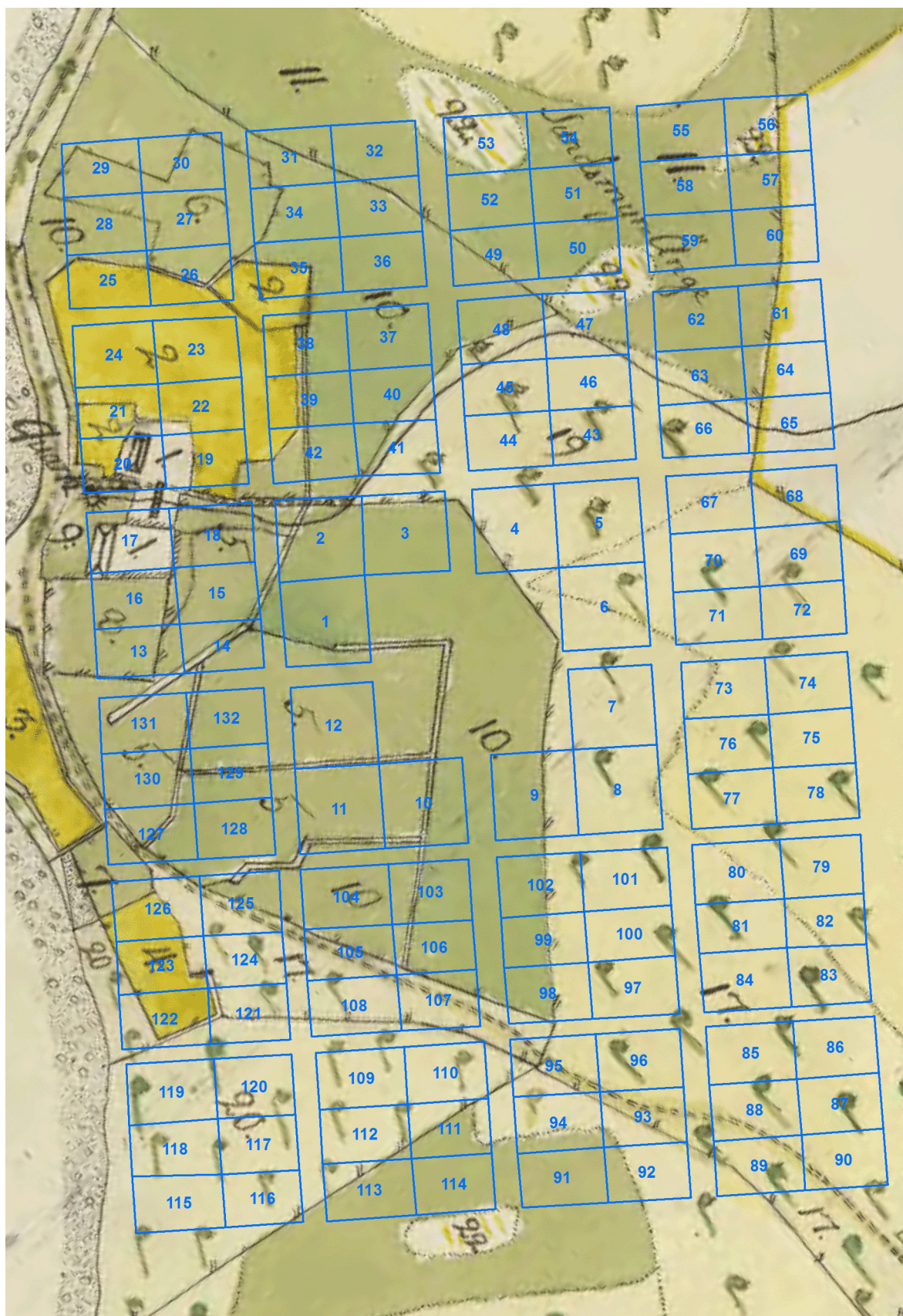
1700-talskartorna över Östersundet är något svårrektifierade mot dagens kartor (rektifiering = geografisk korrigerande och anpassning), dels på grund av att det finns få hållpunkter att utgå från och dels för att många av de element som man kan förhålla sig till är av den typ som inte håller god kvalitet geografiskt i den tidens kartor: strand- och andra vattenlinjer samt mindre vägar och stigar. Dåtidens lantmätare hade dels inte så raffinerade instrument att det var praktiskt möjligt att få till kartor med perfekt inbördes geometri, men ofta var man också mindre noggrann med kartering av företeelser som de ovan nämnda. Det var skattlagd åker- och tomtmark som var viktig att mäta in med exakthet. En någorlunda rättvisande version har dock kunnat framställas genom ett successivt överförande av hållpunkter från yngre till äldre kartgenerationer. En viktig sådan är huvudbyggnaden söder om bäcken på kartan från 1775 (se figur 3), som är samma byggnad som den som finns inritad liggande något snett i förhållande till de övriga på Törnstens reviderade plan över det planerade Östersund från 1788 (figur 5 nedan).

En stad anläggs

Anledningarna till och alla turer bakom anläggandet av Östersund har beskrivits i många andra sammanhang av stadshistoriker (se t.ex. Kardell 1920; Bromé 1936), så de redovisas inte i detalj här. Översiktligt kan sägas att staden grundades på order av kung Gustav III, då han ansåg att en köpstad i inlandet av denna del av Norrland var en nödvändighet för kontroll av handel och transporter. Fundationsbrevet för staden undertecknades på Uppsala slott den 23 oktober 1786 (Kardell 1920:30ff). Lantmätare Johan Törnsten fick i uppdrag att ta fram en stadsplan, och han färdigställde en sådan 1787. Det var en strikt rutnätsplan i samma stil som stormaktstidens planer från 1600-talet (jfr Jonsson 2015:9), vilken stadfastes av kungen året efter (1788). I den äldsta kartakten över staden i Lantmäteriets samlingar (akt 23-ÖSJ-1a) finns två versioner av stadsplanen: det första förslaget, samt ett reviderat som sedan fastslogs. Det som skiljer de två åt är utseendet på tomterna runt torget, numreringen av tomter, samt placeringen av den tilltänkta bebyggelsen som även den var strikt reglerad. I den version som antogs ligger husen i stadens södra halva ”spegelvänt” i förhållande till ursprungsplanen (se figurer 4 och 5). Som ovan nämnts har också en anpassning gjorts till den befintliga byggnaden på tomt 17 (den gamla mangårdsbyggnaden på Odensalahög); den har karterats i sitt något sneda läge i förhållande till den övriga planerade bebyggelsen. Upplägget var i övrigt att de boende skulle ha en tomt för bostaden (den med hussymbol), och en intilliggande tomt för odling (krydd-/kålgård).

Så långt planerandet av den nya staden. Det skulle dock visa sig att få var vidare intresserade av att flytta in till den. En av anledningarna var läget: även om staden idag kan tyckas ligga idealiskt placerad vid Storsjön, så var förhållandena inte så trevliga vid 1700-talets slut. Stora delar av stadsplanen lades ut över blöt och sank mark; i karteringen som gjordes 1775 (jfr ovan) inför anläggandet av staden angavs att dikning skulle bli nödvändig inom de flesta ytorna. I figur 3 ses stadsplanen utlagd på 1775 års karta. Av de numrerade ytorna på 1700-talskartan beskrevs nummer 5, 9–13, 19 och 22 som våt, myraktig och/eller mindre bärande mark. Med andra ord var de värsta delarna den nordöstra fjärdedelen av staden, samt den centrala delen vid torget och något vidare mot väster och söder (jfr figur 7 där de torrare delarna har markerats).

Figur 3. Den äldsta stadsplanen (blå linjer och siffror) lagd över kartan från 1775 (akt Y65-1:1). Notera att mangårdsbyggnaden på 1700-talskartan faller inom tomt 17 på planen, i samma läge som den karterade byggnaden på Törnstens plan från 1788 (figur 5). Skala 1:2 500.

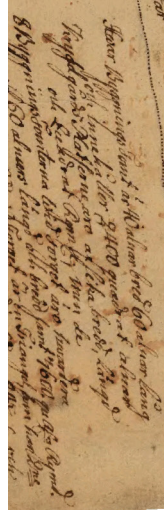

Ms A.9.2
v. 2000

Erth. Wägen

11

Textlängder tillhörande stadsplanen visar hur tomter gradvis togs i anspråk. 1788 hade 100 av 132 tomter fördelats, men många av de personer som finns med i ägarlängden kom aldrig att flytta in. 1790 var endast tio tomter/tomtpar bebodda, och på ytterligare 12 förekom byggnadsaktivitet (se figur 7). År 1791 var alla gårdar utom två utdelade, men endast 13 var bebodda och på nio pågick arbeten. Inflyttningen gick alltså trögt, och man fick till slut som ovan nämnts locka med 20 års skattefrihet och andra förmåner för att dra folk till staden. När den första mantalsskrivningen gjordes 1797 var endast 84 personer skrivna där. Av dessa var 36 yrkesverksamma namngivna män, 30 var kvinnor/hustrur varav endast tre nämns med yrke och namn (sannolikt var de ogifta eller änkor), de övriga bestod av fem barn samt sex drängar och sju pigor (ej namngivna). Det är anmärkningsvärt att så få barn fanns i staden vid denna tid – troligen var det i huvudsak unga par eller ensamstående som ännu inte hunnit skaffa barn som tog chansen till ett nytt liv i Östersund. Enligt Statistiska centralbyrån hade befolkningen ökat till 313 personer år 1820, och 1840 var siffran 459 (Bromé 1936:107).

Yrkesgruppers etablering: de första 15 åren

Genom att studera tomtlängderna kan man få en bild av vilka yrkesgrupper som befolkade staden i dess äldsta skede, och var de etablerade sig i stadstopografin. Gatunamnen säger också en del om hur man planeringsmässigt hade tänkt sig att det skulle bli. På Törnstens äldsta plan från 1787 (figur 3) heter de i nord-syd längsgående gatorna Sjögatan (närmast Storsjön), och vidare mot öster Köpmangatan, Fredsgatan, Hantverkaregatan och Gröna gången. På den reviderade versionen från 1788 har två av namnen redan ändrats: Fredsgatan har blivit Storgatan, och Gröna gången är ändrad till Skolgatan med anledning av den planerade skoltomten öster om staden (se figur 5). Köpmangatan och Storgatan har behållit sina namn till idag. Namngivningen visar alltså att man hade tänkt sig en koncentration av verksamheter knutna till handel i stadens västra del, och hantverk i den östra. Någon tydlig sådan uppdelning blev det inte i verkligheten, även om man kan se vissa tendenser. Dessa tendenser har dock även koppling till vilka delar av staden som var mer eller mindre attraktiva med tanke på markens beskaffenhet. Inflyttarna förefaller inte ha kunnat välja tomter själva, även om önskemål om tilldelning och omflyttningar förekom (jfr Bromé 1936:89ff).

På den äldsta ägarlängden från 1788 hade alltså 100 av 132 tomter fördelats (figur 6). I denna är handelsmännens tomter placerade runt torget samt direkt väster och nordväst om detta. I torgets närhet ligger även de verksamheter som har koppling till service (vårdshus och krog). Hantverkstomterna är spridda i den norra och den södra tredjedelen av staden. I norr hade man bland andra placerat de som arbetade med garvning, skinnhantering och färgning, medan metallhantverken framför allt bedrevs i söder. Öster om torgkvarteren och Hantverkargatan låg fem dubbeltomter reserverade för den tilltänkta skolans rektor och lärare, samt stadsprästen. I nordväst fanns ytterligare ett flertal tjänstemannatomter; för två lantmätare (en av dem var Törnsten) och en prost. Tomterna i nordost, där marken var som sankast, förefaller ha varit de minst attraktiva: flera saknade tilltänkta ägare, och de som hade fått sig tilldelade de yttersta tomterna var arbetare som exempelvis en timmerman och en fiskare.

De 22 tomterna/tomtparen där bebyggelse fanns eller var under uppförande 1790 innehades av framför allt hantverkare i söder och handelsmän runt torget och i nordväst, och man kan se att nybyggarna i huvudsak var de som hade fått mark i de delar som inte var vattensjuka (figur 7). De yrken som representerades bland de första invånarna var hattmakare, skomakare, karduanmakare (garvare av fint skinn), vagnmakare, gördelmakare (hantverkare som gjorde mindre metallarbeten som t.ex. bältesspännen och knappar), timmerman, lantmätare, handlare

och värdshusvärdinna. Tomterna 79 och 80 ägdes av änkan Inga Hammar. Lantmätare Törnsten disponerade sedan starten av arbetet med stadens utläggning den gamla bevarade mangårdsbyggnaden (Odensalahög) på tomt 17. Delar av denna byggnad användes som kyrka efter att inflyttningen till staden hade påbörjats, ett upplägg som vidhölls ända till uppförandet av den kyrka som idag kallas ”gamla kyrkan” vid 1800-talets mitt.

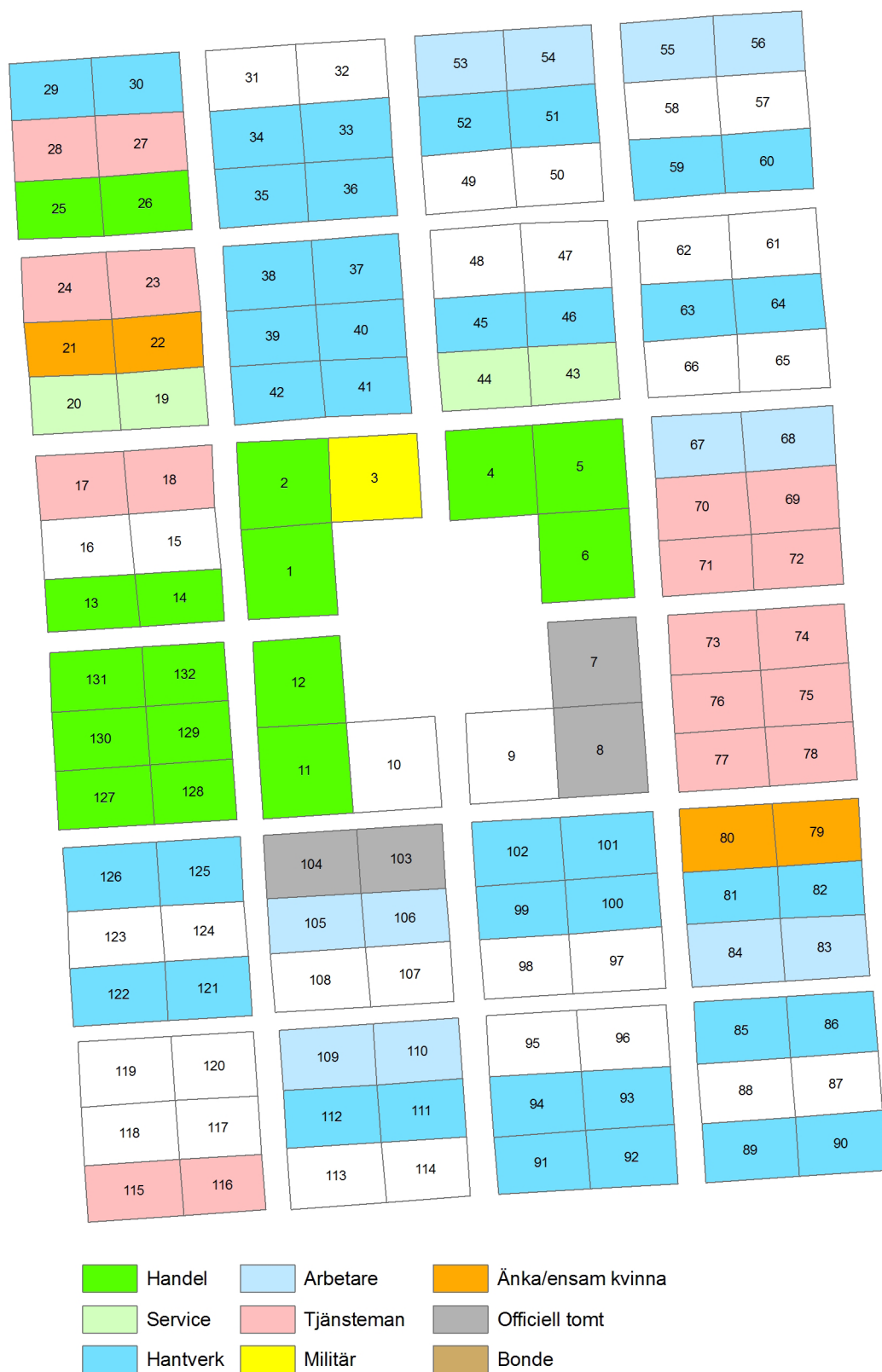
Fyra år senare, år 1794, såg ägarbilden något annorlunda ut (figur 8). Färre av tomterna hade en registrerad ägare/brukare: 85 istället för de 100 som fanns nämnda i ursprungsfördelningen 1788. De stadsdelar som hade ”tappat” ägare var framför allt delen väster om torget och den i nordöst. Vad gäller faktisk inflyttning hade de bebodda tomterna år 1794 nästan fördubblats från 1790 till att vara 19 (figur 9). Fortfarande undvek man de sankare markpartierna, och fokuserade byggandet till de södra och västra delarna av staden. Ytterligare handelsmän hade bosatt sig i de centrala och västra delarna, hantverkare i norr och söder samt arbetare i framför allt den sydöstra delen av staden. Tillkommande yrkesgrupper var kopparslagare, färgare, skräddare, guldsmed och arbetskarl. Tomterna 19 och 20, som 1790 innehades av Margareta Christina Modin som drev värdshus och källarlagring, hyrdes 1794 av färgare Nordlund. Istället har en krögerska tillkommit på tomterna 43 och 44, Kerstin Dretz, som skulle komma att driva sin verksamhet till 1803. Änkan Inga Hammar på tomterna 79 och 80 benämns nu vara spinnerska.

Tio år senare, år 1804, görs nästa kartering över tomtägan (figur 10). De förändringar som kan ses i ägarbilden mellan 1794 och 1804 är för det första en allmän förtätning – de flesta tomter utom de längst upp i nordväst samt ett par i torgets närhet var utdelade år 1804. Det hade även tillkommit ytterligare trädgårdstomter i en krans runt den äldsta stadsplanen (figur 12). För det andra kan man se vissa förändringar vad gäller kopplingen mellan tomtens läge och yrkes- eller annan kategori. Den bestod dels i en ökad närvaro av handelsmän i stadens norra del, medan det runt torget som tidigare dominerades av handel nu fanns tomter ägda av doktor Zetterberg, mamsell Floor samt Olof Oldberg – fångvaktmästare i det nyuppförda fängelset på samma tomt (tomt 7 som tidigare upplåtits för stadens rådstuga). Ytterligare förändringar var att betydligt fler tomter, framför allt i stadens södra och östra delar, innehades av ensamma kvinnor – de flesta änkor. 1800-talet såg även de första militärerna: i nordväst kapten Amnaeus och fältkamrer Lenaus, i söder major Tideman och dragon Ahl. Tomterna längs stadens centrala östra sida, som tidigare varit reserverade för stadens lärare och präst, står 1804 i huvudsak skrivna på de ovan nämnda doktor Zetterberg och vaktmästare Oldberg, och även stadens postmästare och magister. Något post- eller skolhus fanns dock ännu inte i staden vid denna tid (jfr Kardell 1920:53f).

Från det sena 1700-talet och framåt är vi hänvisade till mantalslängderna för att se vilka som verkligen bodde i staden. Det är dock inte förrän år 1814 man börjar ange tomtnummer i mantalslängden, så för perioden mellan 1797 och 1813 kan ingen komplett plan över vem som bodde var redovisas (jfr redovisning ovan under Material och metod). För att kunna jämföra kartan över ägare från 1804 med verkligheten får man alltså se till mantalslängden från samma år och jämföra de namn som förekommer i den med de som anges i kartakten (figur 11). Den ger till delar samma bild som ägarlängden vad gäller lokaliseringen av yrkesmän relaterade till handel och hantverk. Arbetarna bodde i huvudsak i stadens södra och nordöstra delar. De tomter som 1804 reserverats för tjänstemän och militärer beboddes dock inte – med två undantag – av ägarna; de enda som förekommer i 1804 års mantalslängd var postmästare Olof Meijerberg som står som innehavare av två tomtpar (29/30, 73/74) och doktor/prost Zetterberg som ägde tomterna 6 samt 69–72 öster om torget.

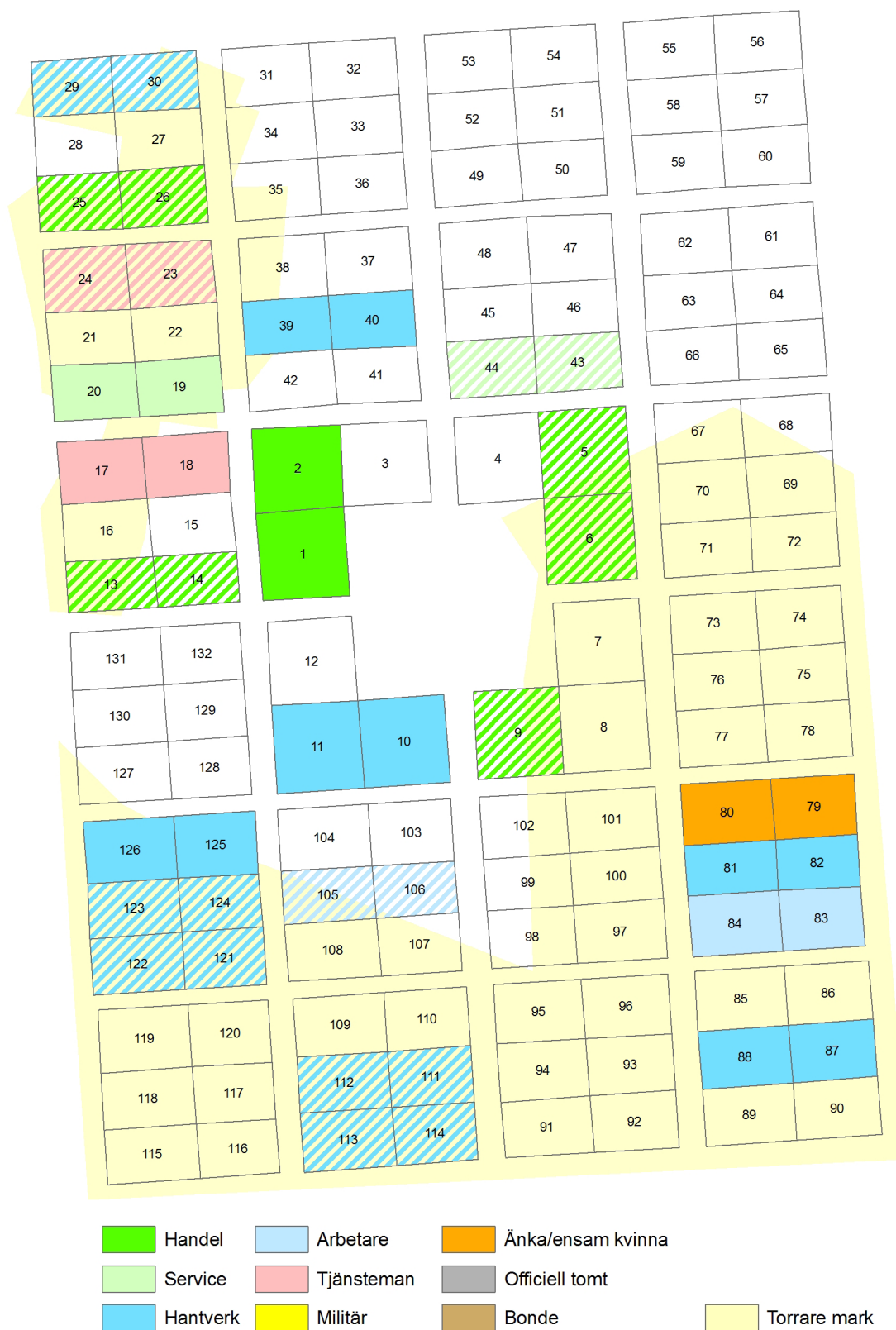

1788: Ägare

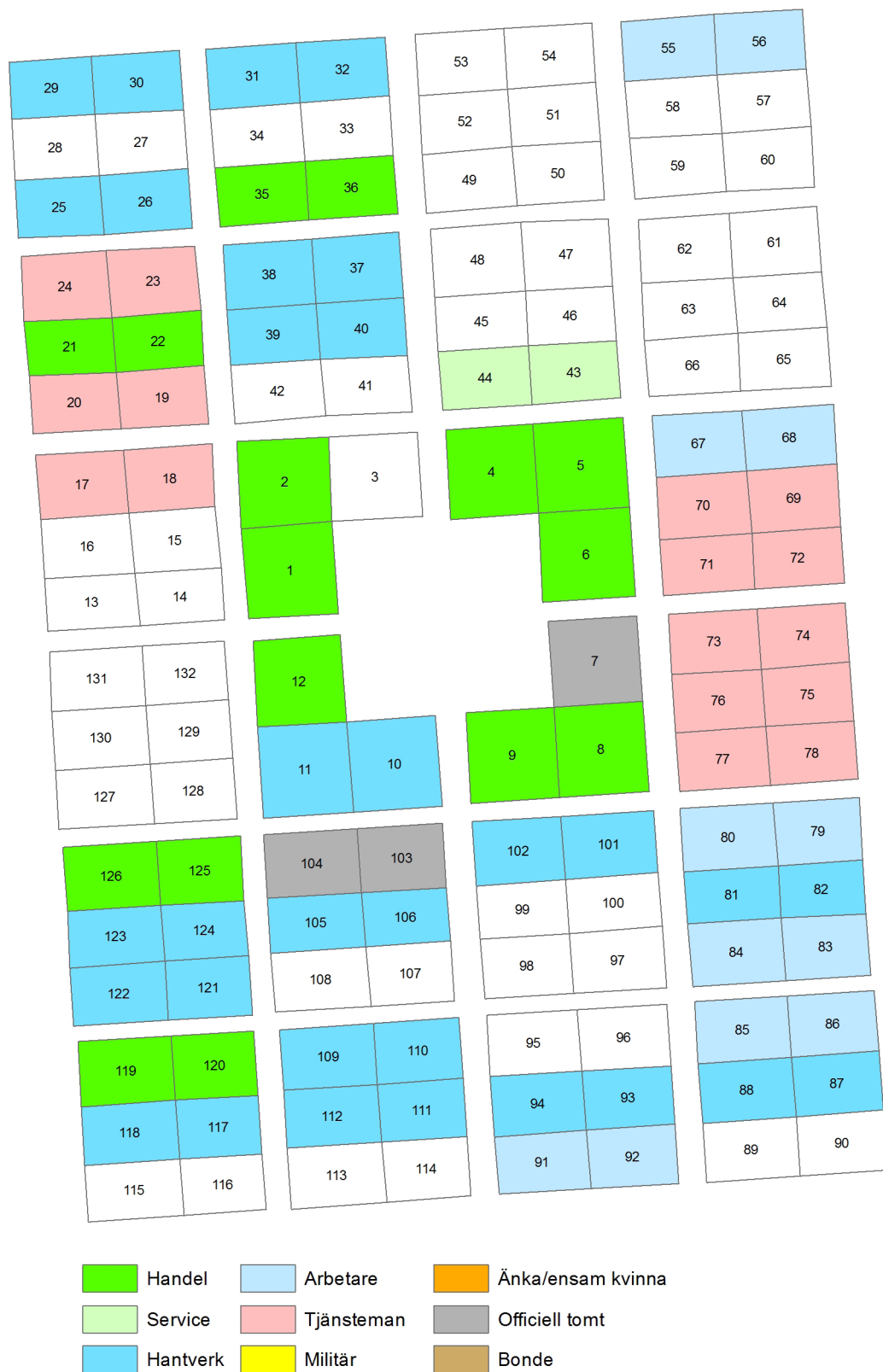
Figur 6. Tilltänkta ägare på den första stadsplanen från 1788. Färgerna markerar olika yrkes- eller andra kategorier. Skala 1:2 600. Uppgifter från lantmäterialet 23-OSJ-1a.

1790: Bebyggt eller under arbete

Figur 7. Tomter som tagits i anspråk 1790. Färgerna markerar olika yrkes- eller andra kategorier, streckade linjer visar att arbete pågick men att ingen ännu bodde och verkade på tomten. Notera att det framför allt är på torrare ytor som tomter har tagits i bruk. Skala 1:2 600. Uppgifter från lantmäteriaakter 23-OSJ-1a, markförhållanden från Y65-1:1.

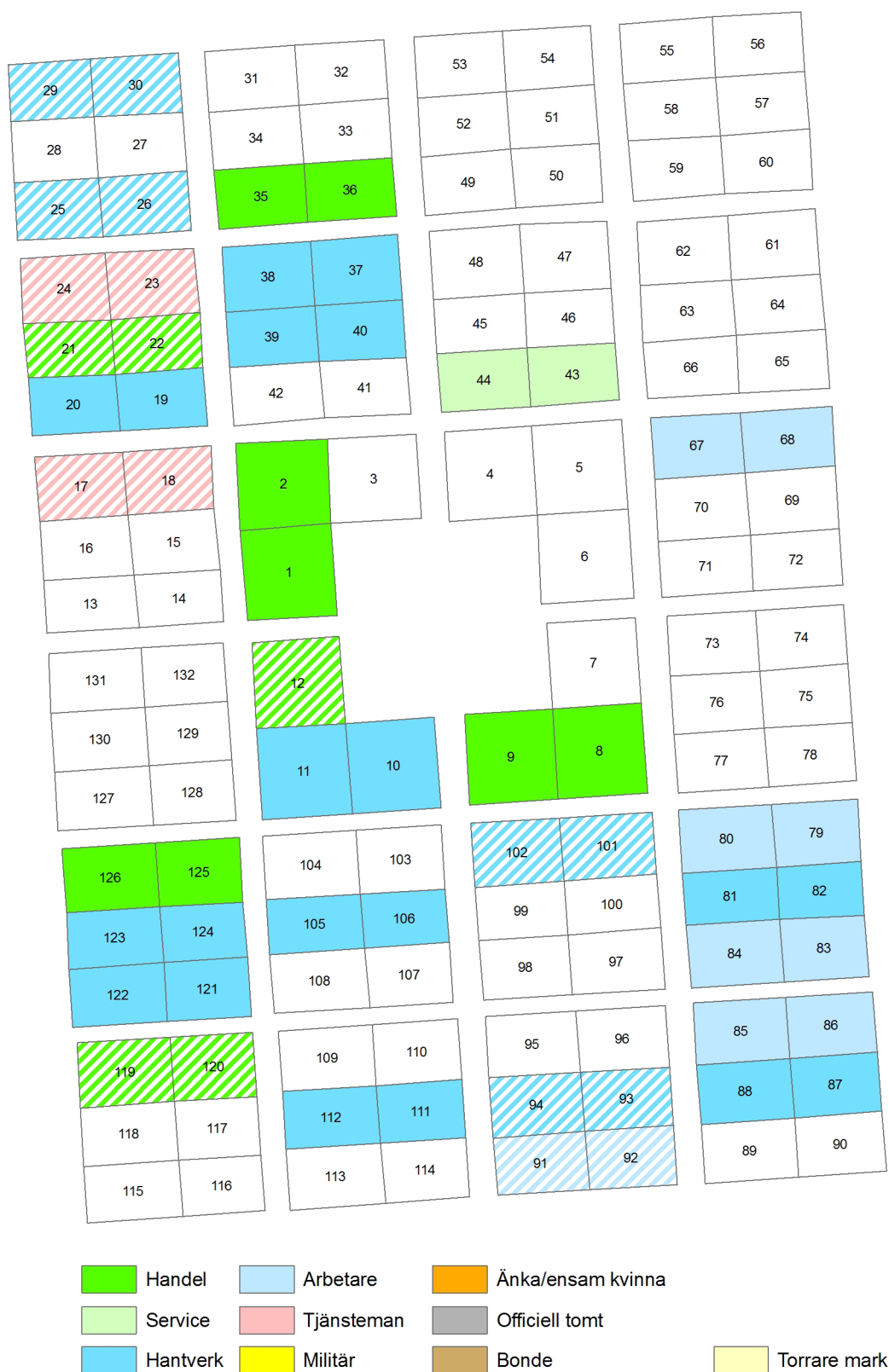
1794: Ägare

Figur 8. Ägare 1794. Färgerna markerar olika yrkes- eller andra kategorier. Skala 1:2 600. Uppgifter från lantmäterialet 23-OSJ-9.

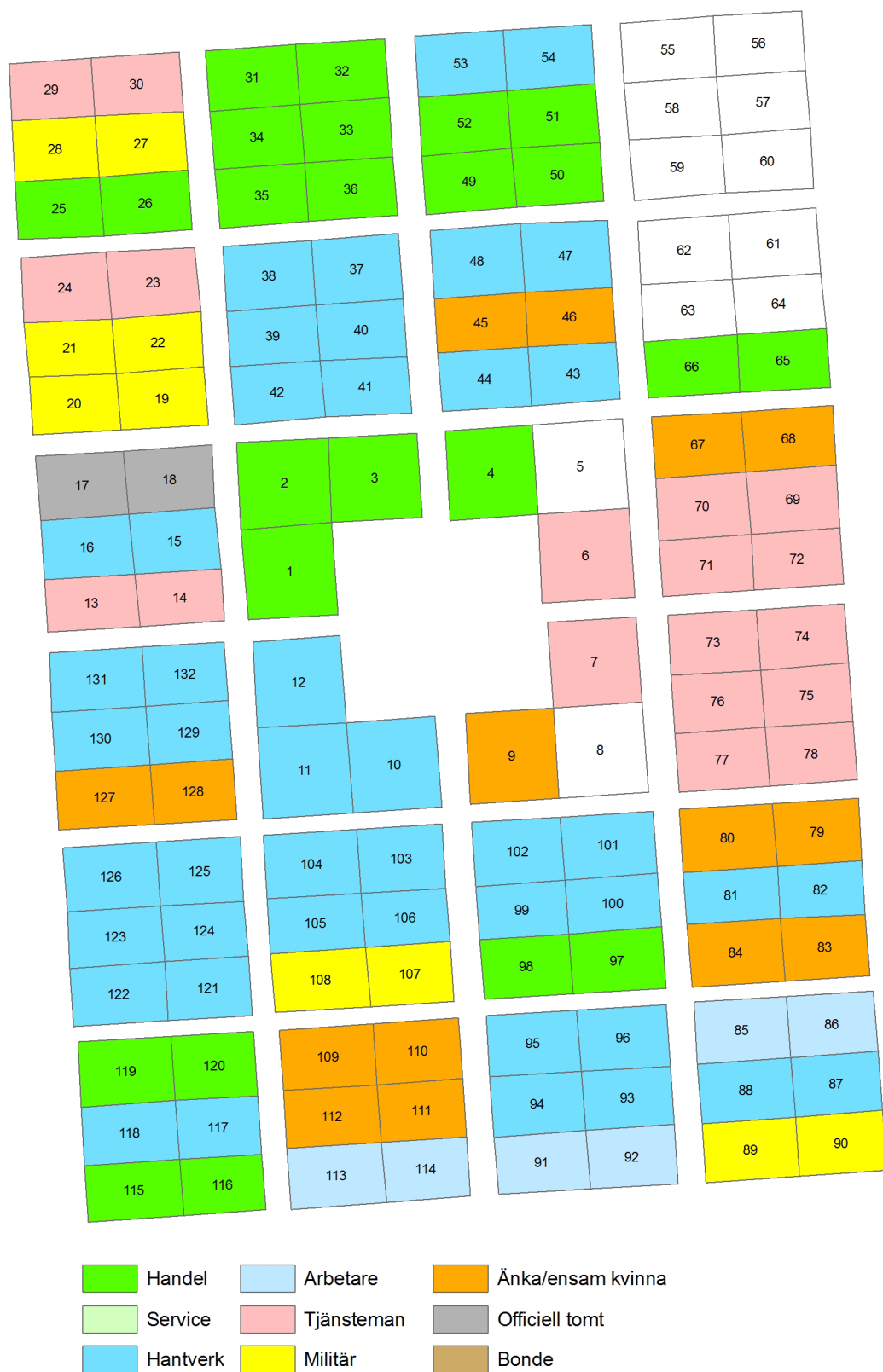

1794: Bebyggt eller under arbete

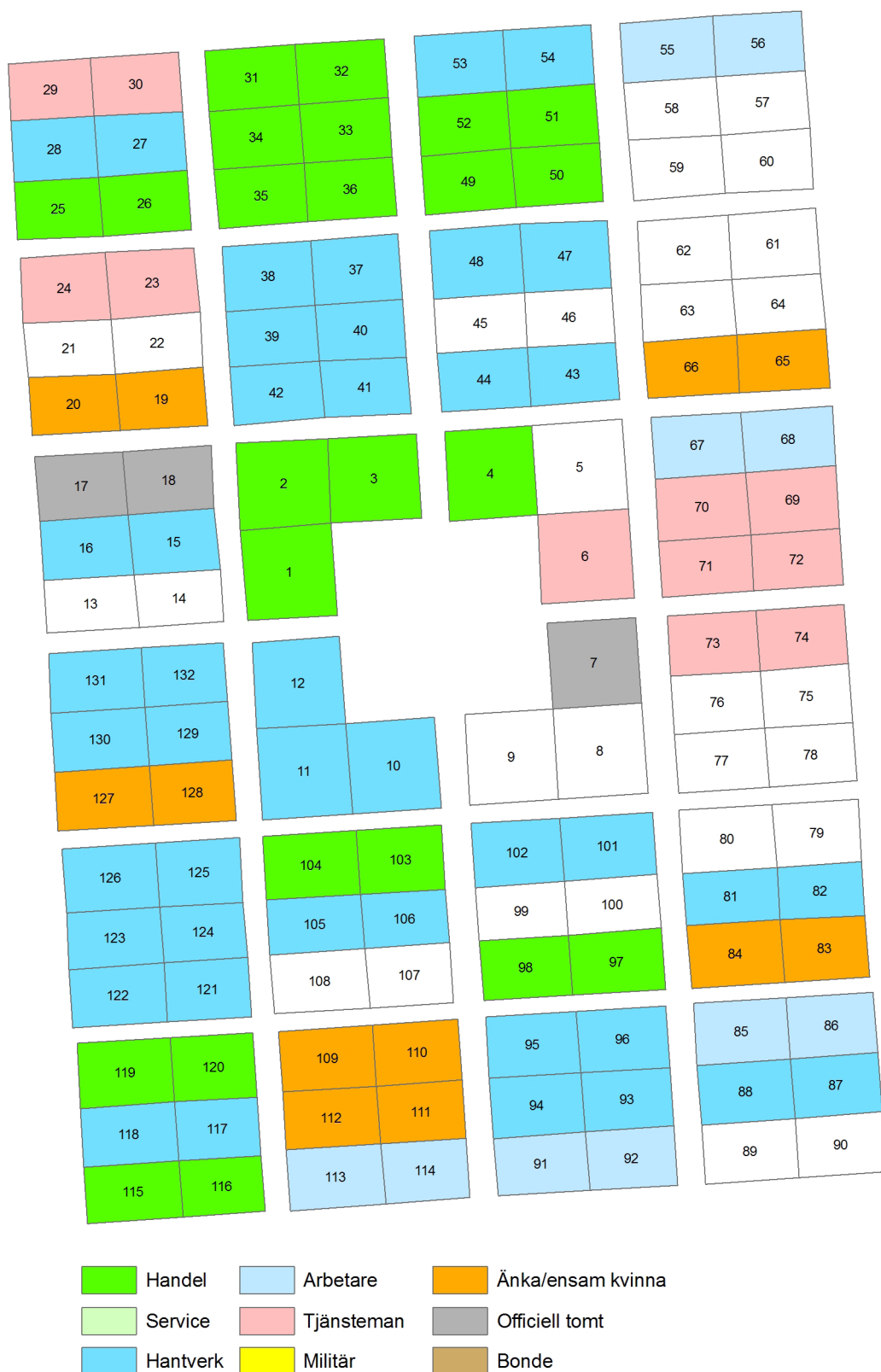
Figur 9. Tomter som tagits i anspråk 1794. Färgerna markerar olika yrkes- eller andra kategorier, streckade linjer visar att arbete pågick men att ingen ännu bodde och verkade på tomten. Notera att det fortfarande framför allt är på torrare ytor som tomter har tagits i bruk. Skala 1:2 600. Uppgifter från lantmäteriakt 23-OSJ-1a.

1804: Ägare

Figur 10. Ägare 1804. Skala 1:2 600. Uppgifter från lantmäteriakt 23-OSJ-18.

1804: Boende

Figur 11. Boende enligt mantalslängden från 1804. Notera att även de omarkerade tomterna kan ha varit bebodda; de går dock inte att koppla samman med specifikt namngivna personer. Skala 1:2 600.

Den etablerade staden: 1815 och framåt

Som ovan nämnts kan mantalslängderna visa på verkligt boende på de olika tomterna från 1814 och framåt. Då ser vi också att samtliga tomter vid den tiden var bebyggda, och att den demografiska profilen var betydligt mer blandad geografiskt vad gäller yrkeskategorier. Handlare, hantverkare, militärer och änkor/ensamma kvinnor fanns utspridda över större delar av staden, medan arbetarna fortfarande i huvudsak bebodde de östra delarna. Två torpare hade också tagit staden i anspråk; de innehade tomter i den mindre attraktiva nordöstra delen. Kvinnorna – i huvudsak änkor – hade överlag börjat ta mer plats, år 1815 innehades 16 % av tomterna (21 av 132) av kvinnor (se figur 13). Fördelningen mellan män och kvinnor vad gäller antalet skrivna i staden var relativt jämn med något fler kvinnor (72 män och 87 kvinnor), och där fanns även fler barn – 78 personer benämns som underåriga. Fortfarande saknas dock barn i de flesta hushållen, vilket är anmärkningsvärt med tanke på att genomsnittet vid denna tid var att kvinnor födde 4–5 barn under sin livstid (Statistiska centralbyrån 2011:74).

Den utveckling som sedan tar vid under 1820-talet är en gradvis ökning av tjänstemän, och en minskning av hantverkare (jfr figurer 14 och 15) – en utveckling som torde vara typisk för de flesta städer i takt med att befolkningen ökade och stadsförvaltningen blev mer komplex. Staden var inte längre självförsörjande vad gällde varor, men istället hade nya typer av arbeten tillkommit.

Från 1813 och framåt finns uppgifter om lyxkonsumtion: i mantalslängderna listas vilka som är tobaksbrukare (endast män) och linnetygsbrukare (endast kvinnor), samt vilka som har fickur (av guld eller annat) och hundar (knähund eller övrig hund). Här kan det noteras att under rubriken ”ståndspersoner” förekommer alla borgare i staden, det vill säga även hantverkare, handlare och i princip alla som inte var lönearbetare. I Östersund år 1815 ser vi följande fördelning:

Personer som betalar bevillning efter 1 art. (skattskyldiga)

Män	52
Hustrur, änkor och ogifta kvinnor	49
Mågar, söner och drängar	16
Sonhustrur, döttrar och pigor	31
Gemenskapen vid armén	1

Befriade personer (skattebefriade)

Män	3
Kvinnor	7
Underåriga av mankön	40
Underåriga av honkön	38

Summa personer i staden: 237 (72 män, 87 kvinnor, 40 pojkar och 38 flickor)

Tobaksnyttjare (endast män)

Ståndspersoner	45
Arbetsklassen	19

Fickur

Av guld	6
Alla andra	20

Sidentygsbrukare (endast kvinnor)

Ståndspersoner, hustrur	36
Ståndspersoner, döttrar	13
Tjänande och alla andra	31

Hundar

Knähundar	-
Andra hundar	7

Vad gäller tobaksbruk så var i princip alla män rökare. De enda undantagen år 1815 var fem personer (uppgifter saknas för vissa som anges bo på annan ort trots att de finns upptagna i mantalslängden): före detta vagnmakaren Holmberg som ej längre hade egen verksamhet, dragon Lars Eklund, förare Sven Granström, och de två inhyses Erik Hindrichson och Carl Holmberg. Möjligen var dessa män så pass fattiga att de inte hade råd med tobak. För användandet av sidentyger är bilden lite mer spridd: eftersom det döljer sig många icke namngivna kvinnor i kolumnerna får man se till yrket på mannen som kvinnorna står registrerade på, samt på om de klassats som ståndspersoner eller tjänande/alla andra. Sidentyg var föga förvånande vanligast bland borgarna, men det förekom även att kvinnor i arbetarfamiljer hade dylika extravaganser.

Fickuren av guld fanns hos landskamrer Örbom, apotekare Perman (2 st), prostinnan Anna Zetterberg (2 st) och prostänkan M. El. Fjellström. Hundägare var landssekreterare G. M. Ramstedt, apotekare Samuel Perman, handlare Sundvis Boreus, doktorinnan Anna Zetterberg, före detta urmakare Erik Nordlund, traktören Anders Hallsten och handlare Magnus Perman.

Mantalslängderna ger dock även inblickar i livsöden för de mindre bemedlade. Till exempel kan nämnas Anna Strömstedt som inledningsvis var traktörska mellan 1811 och 1813. I längden från 1814 omnämns hon endast som ”inhyses”, och det framgår att hon hade pantat bort gångkläder på grund av skulder. 1815–1818 omtalas hon som jungfru, dock utfattig, sängliggande och mindre arbetsför. Livet i staden verkade slå hårdast mot ensamma kvinnor: andra som omnämns som till exempel fattiga eller tjänstlösa är i princip uteslutande änkor och pigor. Den enda mannen som direkt omnämns i sammanhanget är Carl Holmberg som var kaffekokare 1811–1813, därefter före detta kaffekokare och inhyses och beskriven som utfattig år 1817. Man kan dock anta att många av de som arbetade som dagsverkskarlar o.dyl. inte hade det så fett heller.

Sammanfattande kommentar: det äldsta Östersund

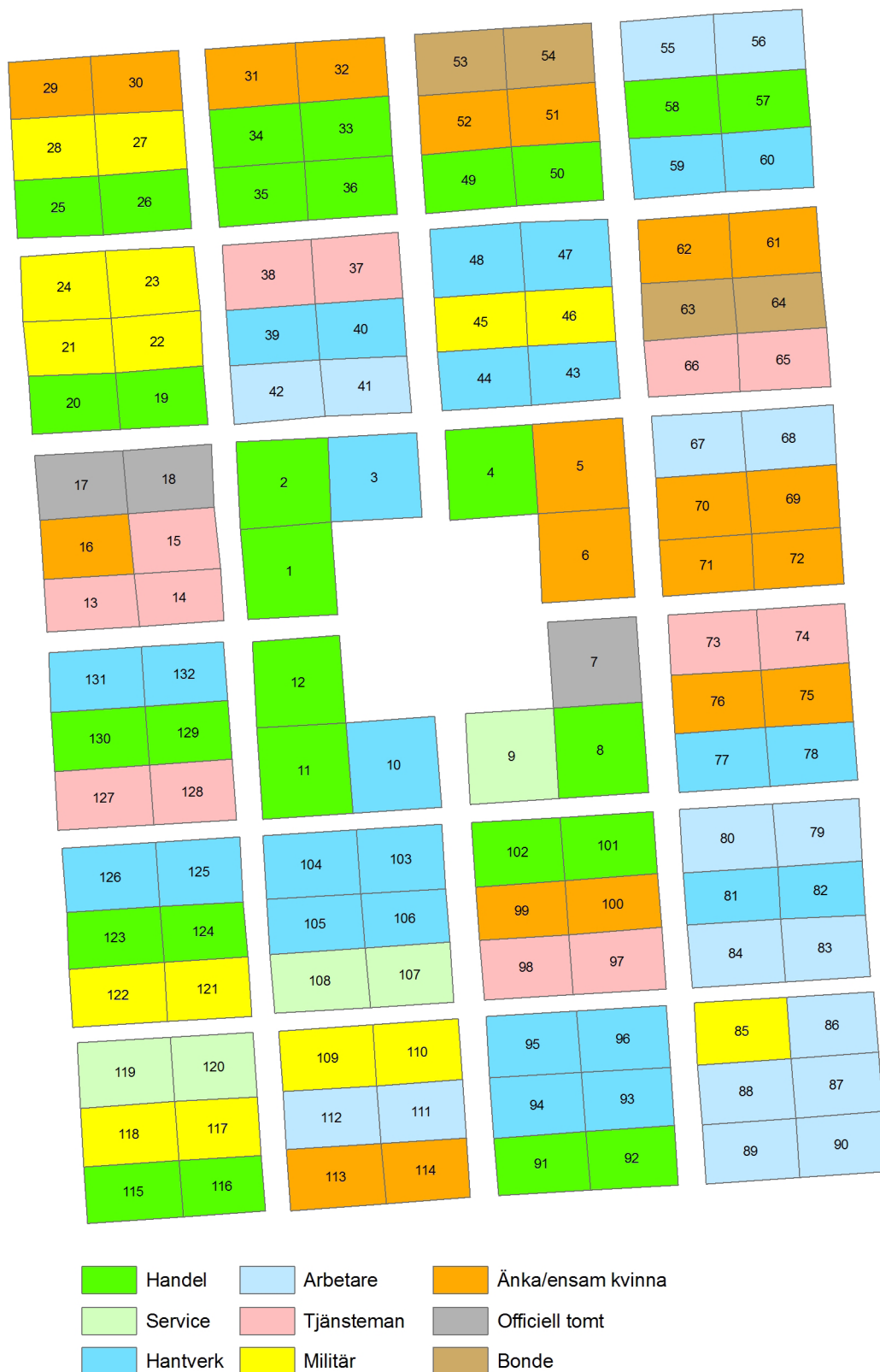
Grundandet av Östersund blev ingen succé, åtminstone inte om man ser till inflyttningsgraden. Tomter stod fortfarande tomma efter 20 år, och när staden fyllde 50 år var befolkningmängden fortfarande under 500. Den äldsta bebyggelsen var spridd över den centrala, den södra och den nordvästra delen – alltså inte koncentrerad till en viss del av staden. Det var endast i nordöst som etableringen gick riktigt trögt; detta var också den sämsta delen om man ser till markens beskaffenhet. Inledningsvis var det framför allt handelsmän och hantverkare med hustrur som flyttade till staden, och de flesta av dem hade inga barn. Omsättningen var också ganska stor; av de som stod som ägare 1788 var det bara ett tiotal som bodde i staden tio år senare.

1800-talets första årtionde innebar en förtätning av bebyggelsen, och de flesta tomterna hade vid den tiden fördelats. Kopplingen mellan yrke och stadsdel hade också blivit tydligare: det fanns en ökad närvaro av handelsmän i stadens norra del, medan det runt torget som tidigare dominerades av handel nu även fanns tomter ägda av högstatusmedborgare. De första militärerna hade bosatt sig i staden, och betydligt fler tomter än tidigare innehades av ensamma kvinnor – i huvudsak änkor. Arbetarna var i huvudsak lokaliserade till stadens södra och nordöstra delar.

Från 1815 var samtliga tomter bebodda, och en större uppblandning av yrkeskategorier kan ses i staden. Arbetarna bodde dock fortfarande i huvudsak i de östra delarna. Kvinnorna hade börjat ta ännu mer plats, och fördelningen mellan män och kvinnor i staden var generellt ganska jämn. Dock fanns fortfarande få barn i förhållande till mängden vuxna. Allt fler tjänstemän befolkade med tiden staden, och gradvis blev den därmed mer och mer ”stad” och mindre och mindre ”förtätad landsbygd”.

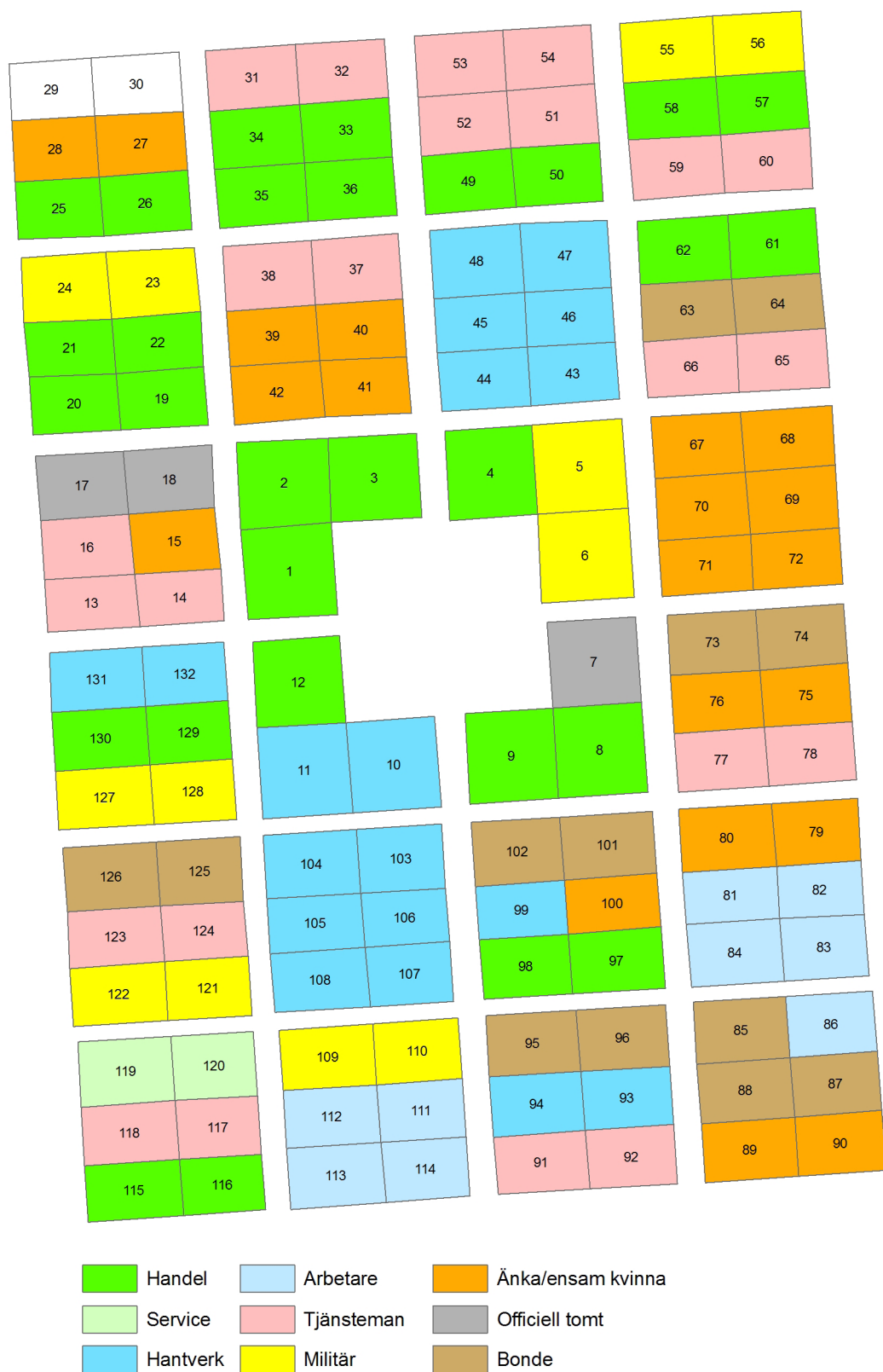

1815: Boende

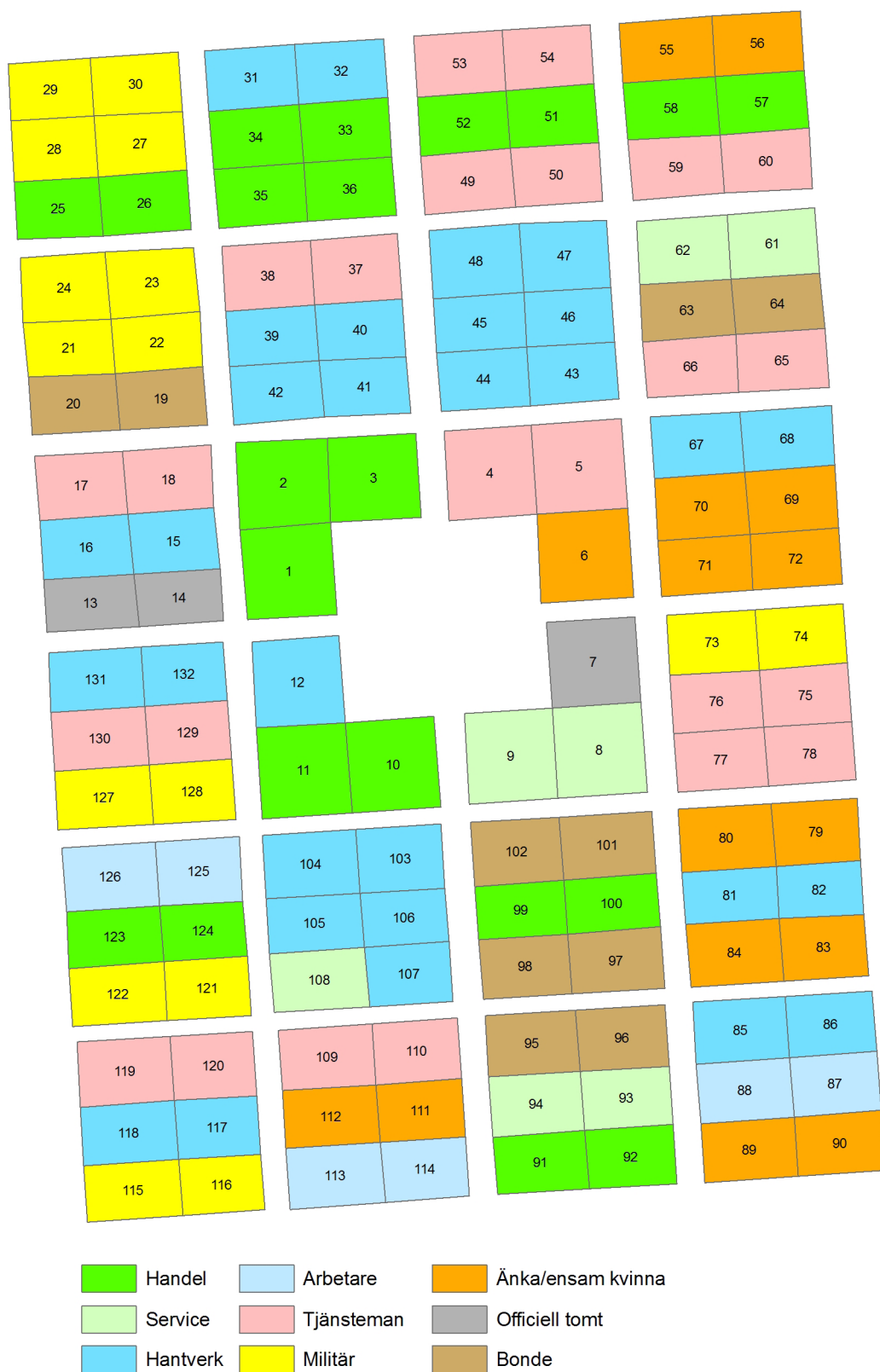
Figur 13. Boende enligt mantalslängden från 1815. Skala 1:2 600.

1820: Boende

Figur 14. Boende enligt mantalslängden från 1820. Skala 1:2 600.

1828: Ägare

Figur 15. Ägare 1828. Skala 1:2 600. Uppgifter från lantmäteriakt 23-OSJ-23.

Arkeologi i Sveriges tidigmoderna städer

Bakgrund

Som nämnts ovan i det inledande kapitlet har det under de senaste årtiondena blivit allt vanligare med undersökningar av eftermedeltida lämningar, både i städer och på landsbygden. Den historiska arkeologin har vunnit mark, men det är en utveckling som har gått skilda vägar i de olika länen. Stadsarkeologin har traditionellt fokuserat på medeltida lämningar. I vissa städer har man sedan successivt börjat undersöka även de yngre ovanliggande lämningarna, medan man i andra har fortsatt att fokusera på medeltiden – Mathias Bäck (2015:34) menar att det sistnämnda kan vara en reminiscens av ”det arkeologiska ämnets förbannelse”, att målet alltid är att finna de äldsta lämningarna på den plats som undersöks. Även i städer grundade efter medeltiden har utvecklingen varierat: i vissa har man trots stadens yngre datering sett det som intressant och viktigt att dess historia undersöks arkeologiskt, medan man i andra sällan eller aldrig har fattat beslut om arkeologiska undersökningar – troligtvis på grund av att tradition saknats för att undersöka tidigmoderna lämningar. Det sistnämnda är dock märkligt vad gäller 1600-talsstäderna som trots allt sedan länge har varit fornlämningsklassade. Någon fast årtalsgräns för fornlämningar fanns inte före 2014, men kutym var att dra gränsen kring mitten av 1700-talet. På 1700-talet var stadsetableringarnas tid förbi, och det var bara Östersund som grundades i Sverige om man inte räknar in sammanslagningen av Skanör och Falsterbo till en gemensam politisk enhet år 1754. Under perioden 1800–1850 tillkom endast tre städer: Karl Johans stad/Haparanda (1812/1842), Borgholm (1816) och Skellefteå (1845) (Lista över städer i Sverige, Wikipedia).

Det är framför allt inom uppdragsarkeologin som ställningarna har flyttats framåt, då stadsarkeologiska undersökningar sällan eller i princip aldrig genomförs i forskningens namn – åtminstone inte själva utgrävningarna. Lars Ersgård (2013) har i en forskningsöversikt över de tidigmoderna städerna i Sverige påtalat bristen av en systematisk genomgång och sammanställning av det arkeologiska läget för dessa, och där relaterat till det stora projektet *Medeltidsstaden* som genomfördes under 1970- och 80-talen (se t.ex. Andersson 1990). Ersgård publicerade denna artikel inom forskningsprojektet *Den tidigmoderna staden – arkeologi mellan det lokala och globala* som påbörjades 2011. Inom projektet hade man inledningsvis en ambition om att göra en liknande syntes som den som gjordes i projektet *Medeltidsstaden*, men det landade i ett antal enskilda forskningsinsatser inom ämneskategorin.

Frågor till det arkeologiska materialet

Det i denna rapport redovisade projektet har en alltför begränsad omfattning för att kunna redovisa det totala aktuella forskningsläget inom den tidigmoderna och moderna stadsarkeologin. För en mer fördjupad bild hänvisas därför till Ersgård 2013 och Tagesson & Carelli 2016. Några övergripande drag kan dock nämnas, i syfte att ge en bild av vad denna typ av arkeologiska undersökningar kan bidra med för forskningen kring städer och urbanitet.

Lars Ersgård (2013:30ff) har sammanställt ett antal övergripande drag i sin forskningsöversikt. Generellt kan stadsarkeologin förstås bidra med kunskap om tidsperioden som allmänhistoriskt fenomen, och belysa de stora förändringar som tidens nya sociala och politiska förutsättningar för urban expansion medförde. Nya städer grundades, gamla städer förändrades radikalt i takt med utbyggnaden av den svenska stormaktsstaten. Vidare har Ersgård grupperat sin översikt under fem teman: 1) stadsplaner och bebyggelse, 2) konsumtionsmönster, 3) avfallshantering,

4) den tidigmoderna staden som produktionscentrum samt 5) gravar och byggnadsoffer i den tidigmoderna staden. Han konstaterar att arkeologin till delar har fungerat som komplement men även givit ny kunskap i relation till skriftliga källor gällande t.ex. stadsplaner och städernas utformning på olika nivåer, men att det största bidraget har varit studierna av kulturella mönster och den tidigmoderna "livsstilen" – frågor kring urban identitet har till exempel fått stort utrymme inom den vidare forskningen. Ersgård (2013:45) konstaterar att den urbana kulturens utveckling "kulminerar" vid 1700-talets mitt, då den definitivt kan sägas vara avskiljbar från allmogekulturen på landsbygden. Han noterar emellertid även att den vidare utvecklingen inte går att följa då det i dagsläget saknas goda material från det sena 1700-talet och tidiga 1800-talet. Här bör nämnas att Ersgårds material inte inbegriper Norrland.

Det rika fyndmaterialet från 1600- och 1700-talets stadslager har bidragit till att frågor av ovan nämnda art har kunnat studeras ingående. Stora mängder keramik av både inhemskt och importerat ursprung, kritpipor, glas från diverse kärl, föremål av metall, trä, läder och ben (byggnadsdetaljer, vardagsföremål, verktyg, delar av klädedräkt etc.) samt djurben bidrar till fördjupade insikter i hur man faktiskt levde och till viss del tänkte. Materialen inbjuder även till en mer detaljerad datering av skilda faser än det motsvarande medeltida ofta gör; sådant som kritpipor och keramik – och förstås den större mängden mynt – kan ofta snäva in faserna till perioder om tiotals år istället för hundratals. De med tiden förfinade gräv- och dokumentationsmetoderna (stratigrafisk grävning och Single Context-dokumentation, digital inmätning) har också möjliggjort mer djuplodande analyser av sådant som människors och djurs rörelsemönster, bruk av olika ytor, sociala och kulturella strukturer inom och mellan stadsdelar/kvarter/gårdar/hus och olika gruppers levnadsvillkor. Resultaten är viktiga inte bara för den arkeologiska och historiska forskningen; de ger även perspektiv på stadsutveckling och urbanisering generellt ur ett kulturgeografiskt och samhällsplanerarperspektiv (jfr Thomasson 2011:71ff; Larsson 2016:51ff).

Slutligen bör självklart arkeologiämnets särart nämnas; vissa frågor kan till syvende och sist endast fysiska spår besvara. Enskilda människors eller gruppers liv kan inte enbart skildras med hjälp av sporadiska administrativa källor. Mantalslängder och tomtlängder visar vilka som bodde i staden, men att enbart använda detta källmaterial blir som att försöka teckna en nutida människas hela liv med hjälp av utdrag från Skatteverket, Lantmäteriet och Försäkringskassan.

Östersund: diskussion och förslag

Östersund som fornlämning och exempelstad: frågeställningar

Vad kan då arkeologi i Östersund bidra med i olika sammanhang? Att den kan ha ett intresse på ett lokalhistoriskt plan är en självklarhet. I sådana sammanhang behöver inte ens resultaten vara av forskningsintresse; för lokalbefolkningen är det ur ett förmedlingsperspektiv ofta intressant nog att få ett titthål ned i äldre skikt av en familjär plats. Kan man sedan kombinera spåren av tidigare människor med kända historiska fakta så öppnar sig möjligheter för studier av enskilda företeelser eller personer: Finns det lämningar från färjemännens hus i trädgården vid residenset? Vad kan enskilda fynd berätta? Glasskärvor i kvarteret Borgens vid Residensgränd – gick det vilt till hos krögerskan Kerstin Dretz? En tunna fylld med kalk i det intilliggande kvarteret Lagmannen – är den ett spår efter garvare Thelbergs verksamhet? Hur såg det ut hemma hos Johan Nessör, en entreprenör som periodvis var både logarvare (1800–1810), skolmästare (1810) och klockare (1803–1821)? Nessör förefaller ha varit en kontroversiell person: efter endast

sex månader som skolmästare blev han entledigad på grund av försumlighet, och drygt tio år senare blev han också avskedad från klockartjänsten, och även bötlagd och dömd till stockstraff vid kyrkan samt förbjuden att delta i val eller inneha tjänster som medförde medborgerligt förtroende (Kardell 1920:81, 87).

Vid sidan av det mer kuriösa finns dock andra värden. I projektbeskrivningen ovan nämns att Östersund skulle kunna utgöra en exempelstad för studier av en stads uppkomst, just med tanke på dess sena ålder och de möjligheter den omständigheten medför med tanke på materiell kultur och kompletterande arkivmaterial. Intressanta frågekomplex ur ett stadshistoriskt perspektiv är:

Hur uppstår en stad med dess funktioner?

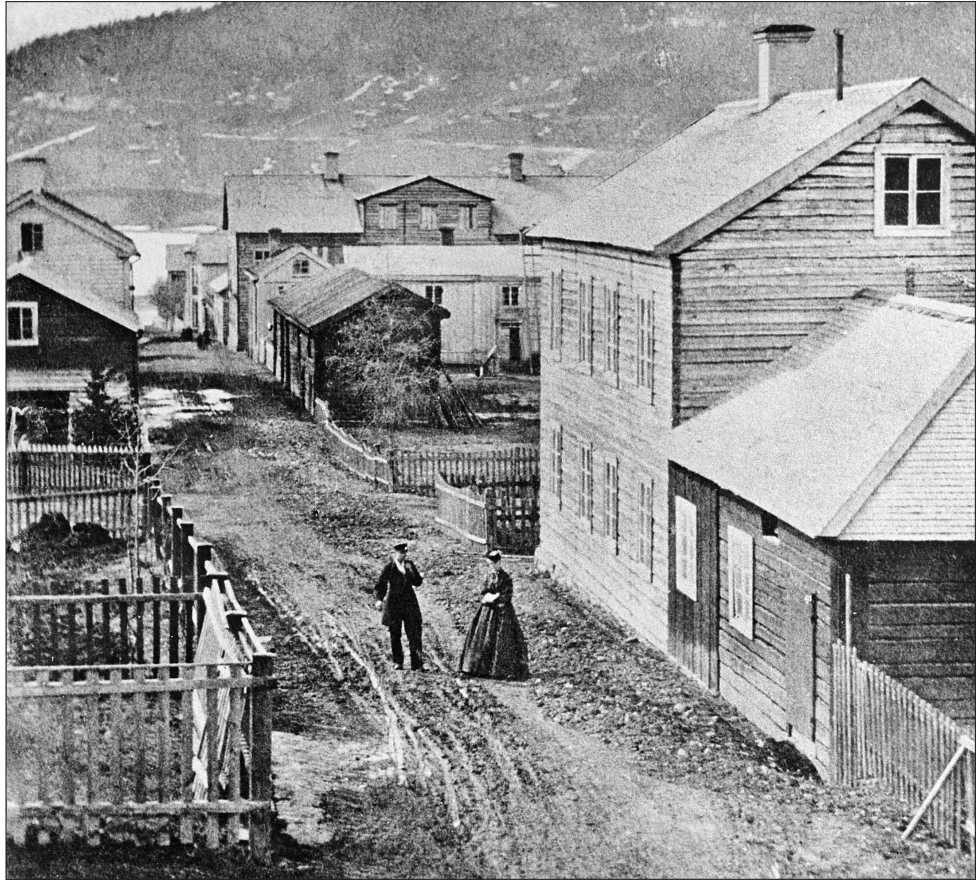
Till skillnad från städer som vuxit fram ”organiskt” så anlades Östersund med intentionen att vara en stad från början. Man kan dock fråga sig om stadsborna hade en urban livsstil redan från starten, eller visar den materiella kulturen på en mer allmogepreglad kultur (jfr figur 16)? Bodde man där periodvis för att bedriva handel eller liknande, och delar av året på landsbygden? Kan man se skillnader i byggnadsbestånd i olika delar av staden, var vissa kvarter mer urbana? Har man förhållit sig strikt till indelningen mellan bostads- och trädgårdstomter, eller förekom avvikelser i bebyggelsestrukturen?

Som ovan har visats kan det vara av intresse att studera vilka yrkesgrupper som bosatte sig först när staden anlades, och vilka funktioner som därmed ansågs behövliga för en stad. Här kan nämnas Anders Nilsson Lustig som står som ägare till tomterna 37 och 38 på den första stadsplanen från 1788. Han ville etablera sig i staden, och kunde tänka sig att bli gördelmakare, urmakare och smed. Han kom senare istället att bosätta sig på tomterna 125 och 126 mellan 1790–91, och flyttade sedan till tomterna 101 och 102 där han bodde mellan 1793–99 och verkade som gördelmakare. Båda de sistnämnda tomterna angavs på den äldsta planen tillhöra andra gördelmakare. Lustigs historia visar att det exakta yrket inte nödvändigtvis var bestämt när man flyttade till staden, utan att stadens behov kan ha styrt vad man kom att syssla med. Den visar även att vissa tomter kan ha reserverats för vissa verksamheter. De två personer som ursprungligen stod som ägare till tomterna 101–102 och 125–126 förefaller aldrig ha etablerat sig, men de var också gördelmakare.

Vem/vilka bodde var i staden?

Det skriftliga källmaterialet visar som ovan beskrivits på en rörlighet som endast arkeologiska undersökningar kan ge slutgiltiga svar på: vilka verksamheter har *faktiskt* bedrivits på de olika tomterna? I vilken grad bebyggdes de, betyder namn på kartor att dessa människor verkligen bodde där eller stod de bara som ägare? Undersökningar i andra städer har visat på diskrepanser mellan historiskt och arkeologiskt material, såtillvida att namngivna personer inte förefaller ha bedrivit sin verksamhet på eller bebott de tomter som de är skrivna på (se t.ex. Lindström & Tagesson 2016:207ff). Detta är i och för sig inget märkligt – en skomakare kan ha bott på en tomt och haft sitt skomakeri på annan plats, och en markägare kan ha innehaft en eller ett flertal tomter i staden utan att bebo alla eller någon av dem. Ett gott exempel på det sistnämnda är apotekaren Samuel Perman, som införskaffade mark i Östersund redan vid stadens grundande och därefter gradvis köpte på sig allt fler tomter (jfr Bilaga 1). Inledningsvis bodde han själv dock kvar på sin gård på Frösön, det var hans hustru som stod skriven i staden de första åren. Även de torpare och bönder som förekommer i ägarlängderna har sannolikt bott på gårdar på landet men haft verksamheter i staden.

Figur 16. Ett av de äldsta fotografierna från Östersund, från 1860-talet. Notera de leriga grusvägarna och trädgårdstomterna. Foto av major Mühlfeldt. Från Jamtlis bildarkiv (bild 77S99:11).

Hur såg livet ut för de som levde i staden?

Kan man med utgångspunkt i de verksamheter som bedrevs i staden utröna i vilken grad man var självförsörjande? Vilka varor behövde man ta in utifrån? Vad odlades i trädgårdarna och i vilken grad kan det man odlade ha täckt hushållsbehovet?

Genom skriftliga källor är det känt att staden vid upprepade tillfällen drabbades av missväxtår, de värsta var 1812 och 1822. Från 1813 finns ett inventeringsprotokoll över tillgången på födoämnen i staden som visar att närmare ett hundratal av stadens invånare led av hungersnöd (Bromé 1936:135). Kan sådana perioder av nöd ses i det arkeologiska materialet?

Hur var det att vara kvinna i det äldsta Östersund? De flesta döljer sig som anonyma hustrur och döttrar i mantalslängderna, medan det finns enstaka ensamstående – framför allt änkor – som förestod egna hushåll. Kan det arkeologiska materialet synliggöra fler kvinnor? Och barn? Undanskymda socialgrupper som tjänstefolk och arbetare? Fanns enklare ”kåkstadbebyggelse” som inte har gjort avtryck i det kamerala materialet, t.ex. på trädgårdstomterna i utkantsområdet?

Hur förhåller sig utvecklingen i Östersund till den i andra städer i landet?

Hur ser det arkeologiska materialet ut i Östersund? Ser vi en med övriga landet samstämmig urban sen 1700-talskultur eller en för platsen specifik ”norrlandskultur”? Finns överhuvudtaget tillräckliga jämförelsematerial, eller kan studier av Östersund vara det som behövs för att flytta fram tidsgränsen för vår kunskap om det sena 1700-talet och det tidiga 1800-talet ur ett stadsarkeologiskt perspektiv?

Stadens arkeologiska potential (bevarandestatus)

Östersund har till stora delar behållit samma stadsplan från det sena 1700-talet till idag. Stadskärnan är nu kraftigt bebyggd med hus från 1800-talet och framåt (se figur 17). Många byggnader har källare vilket innebär att kulturlager och andra lämningar inte kan ha bevarats under dem, och möjligheterna är även begränsade under de byggnader som inte har källare med tanke på stadens unga ålder och den begränsade kulturlagertillväxt som kan förväntas. Samma gäller gatorna, som dels följer samma sträckning som de i stora drag alltid har gjort och dels – liksom Stortorget – har varit utsatta för ett flertal urschaktningar i samband med ledningsdragning och ombyggnation.

Det har inom denna studie inte varit möjligt att få fram arkivaliska uppgifter om vilka hus som har källare, så en enkel fältinventering har gjorts. Den har bestått av en utvändig besiktning (förekomst av källarfönster eller annat som talar för att byggnaden har källare), så felaktigheter kan förekomma i redovisningen i figur 17 – med största sannolikhet har många av de övriga byggnaderna också källare. De ytor som därmed står till buds för arkeologiska insatser är i huvudsak trädgårdar och innergårdar, samt eventuell mark under byggnader utan källare om de av någon anledning rivs eller om markningrepp ska göras under golv och grundläggning. Av stort intresse är även eventuella lämningar från den preurbana fasen, det vill säga från gården Odensalahög vars ena byggnad kom att inkorporeras i stadsmiljön. Där finns unika möjligheter att studera i vilken grad (om alls?) den materiella kulturen förändras i samband med stadsbildningen. Gårdsläget är redan inlagt i Fornreg, dock på fel plats.

I figur 18 på sidan 32 redovisas ett förslag på vilka ytor som bör kunna vara intressanta för framtida insatser, det vill säga för schaktningsövervakning om markningrepp görs och för arkeologiska undersökningar inför större exploateringar. Gator och hårt exploaterade innergårdar har undantagits, då de bedöms ha låg arkeologisk potential. I förslaget ingår även den yttre krans av kvarter som tillkom kring sekelskiftet 1800. Ytorna har klassats A–C, där klassningen står för följande:

- A) Potentiellt högt antikvariskt värde med tanke på möjligheten för lämningar både från den äldsta stadsbildningen och från tiden före staden (gården Odensalahög med ett flertal större och mindre byggnader, för dess läge se figur 17 samt figur 3),
- B) Möjligt antikvariskt värde med tanke på förekomsten av obebyggda ytor och/eller äldre trähusbebyggelse som troligen inte har utsatts för stora markningrepp,
- C) Bevakningsytor med lägre potential, baserade på förekomst av obebyggda ytor (innergårdar och liknande).

Kvarternamn: 1) Filosofen, 2) Kronofogden, 3) Häradskrivaren, 4) Rådsmannen, 5) Kaptenen, 6) Auditören, 7) Tingshuset, 8) Instrumentmakaren, 9) Pastorn, 10) Repslagaren, 11) Onkel Adam, 12) Lagmannen, 13) Auktionisten, 14) Borgens, 15) Skinnhandlaren, 16) Hästhandlaren, 17) Landsbövdningen, 18) Ordningssmannen, 19) Stortorget, 20) Kopparslagaren, 21) Kälhagen, 22) Handelsmannen, 23) Apotekaren, 24) Buntmakaren, 25) Traktören, 26) Kyrkparken, 27) Bryggaren, 28) Rektorn, 29) Barberaren, 30) Häradsbövdningen, 31) Biblioteket, 32) Färgaren, 33) Boktryckaren, 34) Läkaren, 35) Djurläkaren, 36) Contubernium, 37) Ränthästar, 38) Tullvakten, 39) Gästgivaren, 40) Postiljonen, 41) Magistern.

Figur 17. Dagens bebyggelse och kvarter (numreringen gäller kvarternamn, se föregående sida). Byggnader med källare har markerats, samt även läget för bytomten Odensalabög – dels i Fornreg och dels från 1775 års historiska karta. Utdrag ur den digitala Fastighetskartan, skala 1:3 000.

Figur 18. Dagens bebyggelse, samt föreslagna områden där arkeologiska insatser bör eller kan bli aktuella. För kvartersnamn, se figur 17. Utdrag ur den digitala Fastighetskartan, skala 1:3 000.

Förväntade arkeologiska lämningar

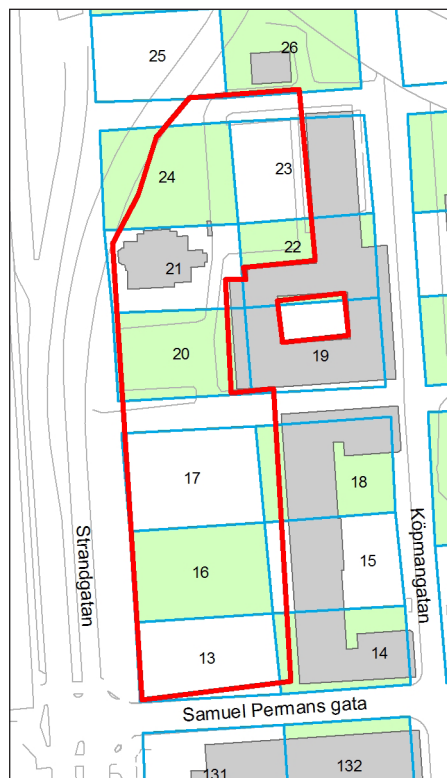
A-klassade ytor i kvarteren Onkel Adam och Landshövdingen

De delar som har bedömts ha högst antikvariskt värde är de som har potentiellt störst tidsdjup, och som även till delar är obebyggda. Det rör sig om kvarteren som idag heter Onkel Adam och Landshövdingen, vilka motsvaras av tomterna 13–24 i 1700-talsstadsplanen (se figur 19). I Onkel Adam består bebyggelsen idag av Skatteförvaltningens byggnad i kvarterets östra halva, som är förbunden med det hus vid Strandgatan som i folkmun kallas ”pepparkakshuset” – uppfört 1896. Det sistnämnda har bedömningen ”särskilt värdefull byggnad klass A” i Östersunds kommuns kulturmiljöprogram. I kvarteret Landshövdingen ligger Länsresidenset i den östra halvan; denna byggnad uppfördes 1845–48 och är ett statligt byggnadsminne (Östersunds kommun 2014:15, 43).

I figur 17 ovan framgår att gården Odensalahög var belägen i det som idag är den nordvästra halvan av kvarteret Landshövdingen, och den sydvästra delen av kvarteret Onkel Adam. Dessa ytor är idag trädgårdstomter där arkeologiska lämningar kan ha bevarats. Vad som ytterligare styrker denna möjlighet är att utfyllnader/upphöjning av marken har gjorts längs Storsjön i dessa delar av staden, för att förhindra översvämning och underlätta väg- och andra byggnationer (detta gäller även övriga kvarter längs Strandgatan). Äldre kulturlager och byggnadsrester kan därmed ha bevarats under påförda massor (jfr Jonsson 2015 om hur utfyllnader i sluttningar mot vatten är vanligt förekommande i städer). Här finns alltså möjlighet att finna lämningar både från tiden före stadens anläggande, och från dess äldsta tid.

Tomterna 13–24 hörde till de som tidigast togs i anspråk efter stadens grundande (se figurer 7 och 9). Lantmätare Törnsten innehade tomterna 17 och 18 med mangårdsbyggnaden från Odensalahög som undslapp rivning, och redan 1790 drev änkan Margareta Christina Modin ett vårdshus på tomterna 19–20. Tomt 19 var bostadstomten, vilken täcks av Skatteförvaltningens byggnad idag. Endast arkeologiska undersökningar kan dock klargöra exakt var bebyggelsen verkligen blev uppförd – en stadsplan är trots allt bara en idealbild på papperet. Som ovan nämnts är även stadens trädgårdar också av intresse att undersöka; i detta specifika fall vore det till exempel intressant att se om man i trädgården på tomt 20 har odlat grödor som kommit till användning i vårdshusdriften?

När tomterna 13–24 gradvis bebyggdes innehades de av, förutom de ovan nämnda, färgare Nordlund, hattmakare Mellberg och sedermera endast hans änka, mönsterskrivare Biberg, landshövding Wasell, handelsman Hallgren och handelsman Magnus Perman tillsammans med änkefru Tengmark och handelsdräng Thelberg (se Bilaga 1). En blandad sammansättning av yrkes- och personkategorier med andra ord, vilket möjligen kan speglas i ett arkeologiskt material. Färgare Nordlund hyrde endast in sig i rum tillhörande Törnsten på tomt 19/20 – sannolikt ett fortfarande kvarstående hus från Odensalahög även det (mer om Nordlund nedan).

Figur 19. A-klassade ytor (röda polygoner). Blå linjer samt siffror visar 1700-talets tomter, ljusgrön färg visar trädgårdstomter. Skala 1:2 000.

B-klassade ytor i stadens nordvästra delar

De delar av stadskärnan som har bedömts ha ett möjligt antikvariskt värde, med tanke på att de har varit relativt förskonade från hård exploatering, ligger även de i huvudsak mellan Strandgatan och Köpmangatan men även delvis öster om Köpmangatan. I nordväst handlar det om kvarteren Auditören och Tingshuset, motsvarande 1700-talstomterna 25–36 (figur 20). Även den främre gårdsytan framför ingången till residenset (i kvarteret Landshövdingen mot Köpmangatan) som till delar består av parkeringsytor, har tagits med här med tanke på det som redovisats ovan om detta kvarter (tomter 14, 15 och 18).

Figur 20. B-klassade ytor i nordväst (röda polygoner). Blå linjer samt siffror visar 1700-talets tomter, ljusgrön färg visar trädgårdstomter. Skala 1:2 000.

Längst i norr består ytorna idag av gräs- och trädbevuxna ytor under och i anslutning till Frösöbron (i Auditören), samt av en parkeringsplats i södra halvan av kvarteret Tingshuset vid Tingsrättens byggnad. Även här påbörjades byggnadsaktivitet direkt efter stadens grundande. 1794 innehades tomterna 35 och 36 (motsvarande parkeringsplatsen) av handelsman Sjödin, och byggnadsaktivitet försiggick på tomterna 25–26 och 29–30. På de förstnämnda hade färgare Nordlund tillfört färghus och stamp under åren 1793–94, men som vi såg ovan bodde han under tiden i hyrda rum på 19/20. Han flyttade möjligen därefter till sina egna tomter när bygget stod klart där – sannolikt revs eller flyttades de kvarvarande husen förutom mangårdsbyggnaden i kvarteret där Törnkvist bodde när staden började växa till. På tomterna 29–30 var garvare Meijerberg igång med byggnation vid samma tid. Läget för dessa verksamheter är logiskt

– vid färgning och garvning krävs nära tillgång till vatten, och verksamheternas beskaffenhet gjorde att de gärna förlades i stadernas utkant. Framför allt garveriverksamhet med hantering av djurkroppar och kemikalier medför kraftiga odörer.

I början av 1800-talet såg ägarbilden annorlunda ut. Färgare Nordlund hade då avlidit, och tomterna 25/26 samt även 31/32 hade övertagits av entreprenören och apotekaren Samuel Perman. Även garvare/karduansmakare Nils Meijerberg försvinner ur mantalslängderna efter år 1802, och tomterna 29–30 ägdes 1804 av postmästare Olof Meijerberg – sannolikt en son eller annan släkting. Tomterna 27–28 stod på kapten och riddare Amnaeus, och 33–36 på handelsman Söderberg. Redan vid denna tid kan man alltså se en möjlig gentrifiering av det område som tidigare hyste utkantsindustrier.

Figur 21. Färgare och garvare. Illustrationer ur "Den nyttige bilderboken eller vandringen genom verkstäderna" från 1850 (okänd författare). Från Projekt Runeberg (<http://runeberg.org/dnbb/>).

Möjliga arkeologiska lämningar i denna del av staden är de förindustriella anläggningar som har ingått i färgeriet och garveriet (stamp, färghus, kvarn, garverikar, torkställningar o.dyl.) samt eventuella spår efter handelsmännen Sjödin och Söderbergs verksamheter. Endast arkeologiska undersökningar kan visa om hantverkarna förefaller ha bott där de verkade, eller om området var en ren "industritomt" under 1700-talet. Vilka förändringar har därefter gjorts för att kapten Amnaeus skulle vilja bo på platsen för ett garveri? Bodde han där överhuvudtaget, eller var det så att välbeställda personer som Amnaeus och Perman köpte upp mark för vidare uthyrning?

B-klassade ytor i stadens sydvästra delar

I stadens sydvästra del ingår obebyggda ytor i kvarteren Handelsmannen (1700-talstomter 127, 130, 131), Bryggaren (tomter 121–126), Färgaren (tomter 115–120) och Boktryckaren (tomter 109–114). Kvarteret Handelsmannen domineras idag av det f.d. polishuset med källare, och det är endast de gräs- och gångvägsytor som ligger mellan byggnaden och Strandgatan som skulle kunna hysa arkeologiska lämningar. De övriga tre kvarteren har en glesare bebyggelse med trä- och stenhus, och marken består av gräs- eller asfaltbelagda kringytor. I Bryggaren finns fyra trähus från 1800-talet samt två stenhus från tidigt 1900-tal som har klassats som särskilt värdefulla i kommunens kulturmiljöprogram (Östersunds kommun 2014:17, 20f). I Färgaren finns tre trähus från 1800-tal och ett stenhus, två rappade trähus och två trähus från sent 1800-/tidigt 1900-tal med samma klassning (Östersunds kommun 2014:18, 21). I Boktryckaren består den skyddsklassade bebyggelsen av fem 1800-talsträhus (Östersunds kommun 2014:16f).

Figur 22. B-klassade ytor i sydväst. Blå linjer samt siffror visar 1700-talets tomter, ljusgrön färg visar trädgårdstomter. Skala 1:2 000.

Tomterna 127, 130 och 131 tilldelades tre olika handelsmän 1788, men ingen byggnation verkar ha startats av dessa. År 1795 innehade glasmästare Bergström tomtpar 129/130, där 130 omnämns som trädgårdstomt. År 1800 övertogs tomterna av logarvare Nessör som omnämns ovan, och från 1814 kan de kopplas till handlare Wikström. På tomterna 121–126 i dagens kvarteret Bryggaren verkade under 1700-talets slut guldsmed Edwall (121/122), skräddare Sjölund (123/124) samt först gördelmakare Lustig (jfr ovan) och därefter handelsman Melldal (125/126). Edwall finns kvar i längderna till 1809, från 1810 är det mönsterskrivare Biberg som innehar tomterna. Sjölund's tomter övertas 1812 av bonden Lars Jönsson i Alsens socken, och 1815 av ovan nämnda handlare Wikström. Handelsman Melldals tomter bebos mellan 1800 och 1819 av hattmakare Fahlström.

Möjliga arkeologiska lämningar i dessa delar kan därmed förväntas spegla ett brett spektrum av hantverk (glasmästeri, garveri, guldsmede, skrädderi, hattmakeri), och handelsverksamhet. Även om perioden då bonden Jönsson innehade två tomter var kort och därmed kan vara svår fångad arkeologiskt, är det en intressant aspekt att försöka se hur tomterna brukades under denna tid.

Figur 23. Illustrationer ur "Den nyttige bilderboken eller vandrigen genom verkstäderna" från 1850 (okänd författare). Från Projekt Runeberg (<http://runeberg.org/dnbb/>).

C-klassade ytor inom den äldsta stadsplanen

De C-klassade ytorna innefattar obebyggda ytor inom den västra delen av kvarteret Ordningssmannen (1700-talstomter 1–2), och de centrala innergårdarna i kvarteren Borgens (tomter 43–46), Instrumentmakaren (tomter 49, 51–54) och Pastorn (tomter 55–60) (figur 24). Kvarteret Ordningssmannen är bebyggt med bostadshus med näringsverksamheter i bottenplan. Den aktuella ytan i öster innefattar idag gräsbevuxna ytor och parkeringsplatser. I kvarteret Borgens ligger Storsjöteatern från 1974 som är utpekad som särskilt värdefull bebyggelse i kommunens kulturmiljöprogram (Östersunds kommun 2014:23), och övrig bebyggelse består av Clarion hotell samt bostadshus med en restaurang i bottenplan. Innergården i kvarteret består av en asfaltklädd yta med lastramper och parkering. Även Instrumentmakaren och Pastorn består av bostadsbebyggelse med butiker i bottenplan och innergårdar med gräsytor och asfaltpartier.

1700-talstomterna 1 och 2 ägdes av apotekare Samuel Perman sedan tomtfördelningen 1788 och fram till 1839. Perman hade dock råkat i ekonomisk kris under slutet av 1820-talet och tvingats sälja sitt apotek, och tomterna 1–2 auktionerades bort mindre än ett år före hans död (Bromé 1936:160; Riksarkivet, Rådhusrätten och magistraten i Östersund). Perman var dock som ovan beskrivits under årtionden en av stadens ledande män, och arkeologiska iakttagelser från tomten där han levde från det sena 1700-talet och framåt vore av stort intresse.

Figur 24. C-klassade ytor i sydväst (röda polygoner). Blå linjer samt siffror visar 1700-talets tomter, ljusgrön färg visar trädgårdstomter. Skala 1:2 000.

Vad gäller tomterna 43–46 i kvarteret Borgen kan lämningar framför allt finnas bevarade i kvarterets södra del (tomter 43–44). Där huserade krögerskan Kerstin Dretz mellan 1790 och 1800. Hon flyttade därefter till granntomten 45/46. 1804 omnämns hon endast som änka och därefter försvinner hon ur rullorna. Tomterna 43/44 övertogs 1801 av skräddare Wallberg som fortfarande står kvar som ägare 1828. Tomterna 45/46 har inte kunnat knytas till någon verksamhet före Dretz flyttade dit efter 1800. De var inledningsvis skrivna på färgare Wikström men han förefaller aldrig ha tagit den i bruk. Vad som hände där efter 1804 är också oklart, ingen kan säkert knytas till tomterna förrän 1814–1815 då Major Örbom står skriven där i mantalslängden. Därefter följer handelsman Magnus Perman 1816, och sämskare Anders Ocklund (den yngre) 1817–1828.

Kerstin Dretz har nämnts ovan – en krog är naturligtvis ett tacksamt objekt ur arkeologisk synvinkel eftersom glas och keramik är fyndmaterial som kan bidra till frågor om materiell kultur i ett jämförande perspektiv. Fynd från dessa tomter kan därmed svara på frågan om hur Östersund förhåller sig till andra samtida städer.

För tomterna 51–54 i kvarteret Instrumentmakaren har det inte heller kunnat beläggas om de var bebyggda under den äldsta tiden. I de första tomtlängderna står 51/52 på skomakare Engwall (1788) och skräddare Larsson (1791), och 53/54 på fiskare Byberg. De verkar dock

aldrig ha flyttat till staden. Från år 1800 och fram till 1810 kan skomakare Näsman knytas till tomterna 53/54, därefter är det tomt några år till dess att smeden Gerdnander står skriven där 1814, och torpare Nilsson i Ope 1815. Från 1816 och fram till 1828 bor landskanslist Rödén där, sedermera häradsskrivare. På tomterna 51–52 finns ingen säker brukare förrän 1804 då handelsman Hallgren tar dem i besittning. 1811 omnämns han som före detta handlare, och därefter står tomten på assessorskan Dahlström 1812–1818, Överauditör Wester 1819–1820 och apotekare Perman 1821–1828.

Slutligen tomterna 55–60 i kvarteret Pastorn: samma mönster kan ses där som i kvarteret intill – de som tilldelades tomter inledningsvis (timmerman Persson och skomakare Bryngeman) verkar aldrig ha etablerat sig. Den förste som står som ägare och även kan återfinnas i mantalslängder är arbetskarlen Mattsson, som förekommer i tomtlängden 1794 (tomter 55/56) och i mantalslängder från 1797 till 1804. 1807–1814 brukas samma tomter av glashandlare Fryckbom, 1815 av avskrivne ryttaren Forsberg, 1816–1820 av hantboist och sedermera fältväbel Hoffner. Från 1816 bor han med änkan Stina Hoffner (hans mor eller syster?), som står som ensam ägare 1828. Tomterna 57/58 kan inte säkert knytas till någon förrän 1814 då handlaren Söderberg (jfr ovan om tomter 33–36) står på dem. De fortsätter att vara i hans ägo till 1828. Vad gäller tomter 59–60 så brukas de av garvare Backlund mellan 1807 och 1815 (sista året benämns han vara före detta garvare), och därefter bonden Snäll i Odensala 1816–1817, korpral Lif 1818, och tullvaktmästare Björckebaum 1819–1828.

Omsättningen på dessa tomter i nordost som delvis verkar ha stått obrukade, delvis har nyttjats av hantverkare och handelsmän för att sedan tas över av personer som troligtvis inte bodde där men kanske hyrde ut rum, kan vara intressant att studera arkeologiskt. Dessa tomter ligger i den sämsta delen av staden i markhänseende (jfr figur 7 ovan) vilket troligen har spelat in. Har man överhuvudtaget bott här under stadens äldsta skede eller har marken utnyttjats extensivt? Fanns en slumbebyggelse för personer som inte syns i mantalslängderna?

C-klassade ytor utanför den äldsta stadsplanen

De C-klassade ytorna i stadens utkantområde ligger i den krans av trädgårdstomter/kålgårdar som tillkom vid 1700-talets slut (jfr figurer 12 och 17). De innefattar kvarteren Filosofen, Häradsskrivaren, Rådmannen och Kaptenen i norr mellan Brogränd och Fältjägargränd, samt kvarteren Repslagaren, Hästhandlaren, Kålhagen, Kyrkparken, Biblioteket och Contubernium i öster mellan Kyrkgatan och Rådhusgatan (figur 18). Kvarteren söder om Postgränd, som också ingår i kålgårdskransen runt staden har inte C-klassats då de är så pass hårt exploaterade.

Tomterna direkt utanför den äldsta stadskärnan kan vara av intresse dels för att de erbjuder möjligheter att se om bebyggelse förekom även på denna typ av tomter redan i ett tidigt skede, och dels ur ett arkeobotaniskt perspektiv med tanke på vad som har odlats där. Odlade man andra grödor i stadens utkant än inne på stadstomterna?

Slutord: Arkeologi i Östersund!

De frågor som appliceras på material från tidigmoderna städer i andra delar av landet och världen är intressanta att ställa även i Östersund. Östersunds äldsta stadslager är från tiden före 1850, och åtminstone delar av kulturlagren i stadens innerkärna bör registreras som fornlämning. Den registrerade bytomten Östersund 56:1 (L1945:906) bör beaktas vid eventuella markngrepp med tanke på dess möjliga fornlämningsstatus, och flyttas i Fornreg till dess rätta plats (förslagsvis med ett buffertområde med tanke på osäkerheten i rektifieringen).

De kvarter som bedöms ha högst arkeologisk potential med utgångspunkt i bedömd bevaringsgrad – där lämningar kan förväntas – motsvarar kvarter som under de äldsta årtiondena har tillskrivits personer från samtliga av de ovan redovisade yrkes- eller sociala kategorierna: handels- och tjänstemän, hantverkare, arbetare, personer i servicebranschen (t.ex. krögare), bönder, militärer och änkor. Ytorna innefattar också delar av de tidigast bebyggda tomterna som togs i anspråk redan under 1700-talet. Möjligheter finns därför att studera sådant som ursprunglig bebyggelse- och verksamhetsetablering, samt huruvida varierande materiell kultur förekommer i olika delar av staden vilket kan spegla levnadsförhållanden och social/kulturell bakgrund.

En bedömning måste förstås göras från fall till fall om arkeologiska insatser anses nödvändiga, med tanke på markbeskaffenhet och eventuella planerade exploaterings omfattning. Det är dock värt att hålla i åtanke att stadsarkeologi ofta har karaktären av "tithålsarkeologi" – genom schaktningsövervakningar vid mindre markgrepp byggs kunskap gradvis upp med hjälp av nya pusselbitar.

Avslutningsvis kan det generellt sägas att det är av högsta vikt att få in Norrland som en självklar del i den stadsarkeologiska forskningen. Detta dels för att få en mer helhetlig bild av landets utveckling, och dels för att det är en demokratifråga – alla människors historia är av betydelse!

Sammanfattning

Östersund grundades av Gustav III år 1786, vid "Östra sundet" mellan fastlandet och Frösön på mark där det låg en gård kallad Odensalahög. Syftet med projektet som redovisas i denna rapport har varit att med hjälp av historiska källor ta fram ett underlag inför eventuella kommande arkeologiska insatser i staden. Sedan 2014 finns en årtalsgräns satt till 1850 i Kulturmiljölagen för vad som kan klassas som fornlämning, vilket torde innebära att även de äldre kulturlagren i Östersund bör behandlas som de gör i landets övriga städer grundade eller framväxta före 1850. Några arkeologiska insatser har dock inte gjorts hittills.

En genomgång av historiska källor, kartor från 1788–1828 samt mantalslängder från perioden 1797–1820 har påvisat att anläggandet av Östersund inte blev någon direkt succé inledningsvis, åtminstone inte om man ser till inflyttningsgraden. Tomter stod fortfarande tomma efter 20 år hade passerat, och när staden fyllde 50 år var befolkningmängden fortfarande under 500. Den äldsta bebyggelsen var spridd över den centrala, den södra och den nordvästra delen – alltså inte direkt koncentrerad till en viss del av staden. Det var endast i nordöst som etableringen gick riktigt trögt; detta var också den sämsta delen om man ser till markens beskaffenhet – staden hade till delar anlagts på sank och blöt mark. Inledningsvis var det framför allt handelsmän och hantverkare med hustrur som flyttade till staden, och de flesta av dem hade inga barn. Hantverkarna bodde framför allt i norr och söder och handelsmännen runt torget och i stadens västra delar. Omsättningen var ganska stor; av de som stod som ägare 1788 var det bara ett tiotal som bodde i staden tio år senare.

Under 1800-talet förtätades bebyggelsen, och inledningsvis kan man se en relativt tydlig koppling mellan yrkesgrupper och stadsdelar: det fanns en ökad närvaro av handelsmän i stadens norra del, medan det runt torget som tidigare dominerades av handel nu även fanns tomter som beboddes av till exempel en doktor och stadens fångvaktmästare (där låg även fängelset). Militärer började etablera sig, och betydligt fler tomter än tidigare innehades av ensamma kvinnor – i huvudsak

änkor. Arbetarna var i huvudsak lokaliserade till stadens södra och nordöstra delar. Från 1815 var samtliga tomter bebodda, och en större uppblandning av yrkeskategorier kan ses i staden. Kvinnorna hade börjat ta ännu mer plats, och fördelningen mellan män och kvinnor i staden var generellt ganska jämn. Dock fanns fortfarande få barn i förhållande till mängden vuxna. Allt fler tjänstemän befolkade med tiden staden, och gradvis blev den därmed mer och mer ”stad” i ordets rätta bemärkelse.

I studien redovisas slutligen dagens bebyggelse, och vilka ytor som skulle kunna vara intressanta för arkeologisk insatser. Av högst potential är de tomter där historien går längst tillbaka, det vill säga de som sammanfaller med läget för gården Odensalahög som låg vid det östra sundet före staden anlades. Där etablerades även en av de första bebyggda stadstomterna, och mangårdsbyggnaden på Odensalahög stod kvar på denna tomt fram till 1800-talets mitt. Andra ytor med hög potential ligger i huvudsak längs den äldsta stadens västra sida, där obebyggda trädgårdstomter finns längs Strandgatan samt kvarter med äldre trähusbebyggelse. I övrigt kan ytor inne i övriga stadskärnan, framför allt obebyggda innergårdar i dess nordöstra del, möjligen vara av intresse för bevakning även om chansen är mindre att något ska finnas bevarat i de mer exploaterade delarna av staden. I denna rapport föreslås att åtminstone delar av kulturlagren i stadens innerkärna bör registreras som fornlämning. Den registrerade bytomten Östersund 56:1 bör också bevakas i samband med markingrepp och flyttas till rätt plats i Fornreg (förslagsvis med ett buffertområde med tanke på osäkerheten i rektifieringen).

Referenser

Digitala källor

Fornreg. Riksantikvarieämbetets digitala register för fornminnesinformation. [<https://app.raa.se/open/fornsok/>]

Lantmäteriet, Historiska kartor. [<https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/>]

Projekt Runeberg. Den nyttige bilderboken eller vandrigen genom verkstäderna. Stockholm 1850. [<http://runeberg.org/dnbb/>]

Riksarkivet, Mantalslängder. [<https://sok.riksarkivet.se/mantalslangder>]

Mantalslängder 1797–1809: Mantalslängder 1642–1820, Västernorrlands län 1762–1820, SE/RA/55203/55203.27/15–26. Mantalslängder 1810–1820: Mantalslängder 1642–1820, Jämtlands län, SE/RA/55203/55203.28/1–11.

Riksarkivet, Rådhusrätten och magistraten i Östersund. Fastighetsböcker., SE/ÖLA/10839/D I a/1 (1863). [<https://sok.riksarkivet.se/>]

Wikipedia. Lista över städer i Sverige. [https://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_%C3%B6ver_st%C3%A4der_i_Sverige]

Östersunds kommun. Kulturmiljöprogram etapp 1 Östersunds centrum. Del av översiktsplan Östersund 2040. Antaget 2014. [<https://www.ostersund.se/>]

Tryckta källor

Andersson, H. 1990. *Sjuttiosex medeltidsstäder. Aspekter på stadsarkeologi och medeltida urbaniseringsprocess i Sverige och Finland*. Rapport Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Medeltidsstaden 73. Stockholm.

Bromé, J. 1936. *Östersunds historia, D.1, 1786–1862*. Östersund.

Bäck, M. 2015. Stadsarkeologi i Norrland – varför inte? *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 70, s. 24–42.

Ersgård, L. 2013. Tidigmoderna städer i Sverige – en arkeologisk forskningsöversikt. *Visioner och verklighet: arkeologiska texter om den tidigmoderna staden*, GOTARC. Serie C, Arkeologiska skrifter 76, s. 30–54. Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet. Göteborg.

Jonsson, K. 2015. Om 1600-talets idealstäder och arkeologi i sluttande plan – vertikala förändringar av stadsrummen och exemplet Norrköping. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 70, s. 8–23.

Kardell, S. J. 1920. *Östersunds stads uppkomst och utveckling till och med år 1830*. Östersund.

Larsson, S. 2016. Den föränderliga staden. *Kalmar mellan dröm och verklighet. Konstruktionen av den tidigmoderna staden*, s. 51–53. Horsens.

Lindström, D. & Tagesson, G. 2016. Ägande, boende och hushåll på Kvarnholmen under 1700-talet. *Kalmar mellan dröm och verklighet. Konstruktionen av den tidigmoderna staden*, s. 202–223. Horsens.

Statistiska centralbyrån. 2011. *Statistisk årsbok för Sverige 2011*. Stockholm.

Tagesson, G. & Carelli, P. (red.) 2016. *Kalmar mellan dröm och verklighet. Konstruktionen av den tidigmoderna staden*. Horsens.

Thomasson, J. 2011. Från stadsarkeologi till urbanitetsarkeologi? Förslag till framtidsperspektiv. *Medeltiden och arkeologin: mer än sex decennier*. Lund Studies in Historical Archaeology 14, s. 49–80. Lund.

Bilaga 1. Ägarlängder

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
1	Bostad	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Samuel Permans hustru	Samuel Permans hustru	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman; disciplar Arv. Granström och Eric Stadin	Apotekare Samuel Perman
2	Trädgård	Apotekare Samuel Perman; Löjtnant Marks von Würtemberg	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Samuel Permans hustru	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman; disciplar Arv. Granström och Eric Stadin	Apotekare Samuel Perman; Con-tingentborgare Edwall; Jungfru Sten
3	Bostad	Löjtnant Marks von Würtemberg	-	-	-	Handelsman Olof Edström	Handelsman Olof Edström	Båtskeppare och garvare par Fryckbom	Handelsman Hind. Fryckbom	Contingentborgare Edholm; Jungfru Sten
4	Bostad	Handelsman Lars Tängström	Handelsman Nils Ödberg	Handelsman Nils Ödberg	-	Handelsman Lars Hallgren	Handelsman Lars Hallgren	Handelsman Sundvis Boréus,	Handelsman Sundvis Boréus; Betjänt Petter Wedell	Ekonomi-direktör P. Wikström
5	Trädgård	Handelsman Lars Tängström; Handelsman Carl Daniel Nordin	(Handelsman Carl Daniel Nordin)	Handelsman Nils Ödberg; Handelsman Olof Norden-holm	-	-	-	Doktorinna Anna Zetterberg	Doktorinna Anna Zetterberg; Sergeant Wilhelm Zetterberg	Ekonomi-direktör P. Wikström; Änkefru och doktorinna Zetterberg
6	Bostad	Handelsman Carl Daniel Nordin	(Handelsman Carl Daniel Nordin)	Handelsman Olof Norden-holm	-	Wilhelm Gustaf Zetterberg, doktor och prost	Wilhelm Gustaf Zetterberg, doktor och prost	Doktorinna Anna Zetterberg	Doktorinna Anna Zetterberg; Sergeant Wilhelm Zetterberg	Änkefru och doktorinna Zetterberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
7	Bostad	Rådstugans tomt		Rådstugans tomt	-	Vaktmästare för fånghus-tomten Olof Oldberg	Rådstugans tomt	Rådstugans tomt	Rådstugans tomt	Anslagen till rådstugetomt
8	Trädgård	Rådstugans tomt	(Handelsman Nils Thörnstedt)	Rådstugans tomt; Handelsman Nils Thörnstedt	Handelsman Nils Thörnstedt	-	-		Handelsman Sven Kindlund; Betjänt And. Kindlund	Anslagen till rådstugetomt; Källarmästare Erik Sahlstedt
9	Bostad	-	(Handelsman Nils Thörnstedt)	Handelsman Nils Thörnstedt	Handelsman Nils Thörnstedt	Mamsell Floor	-	Traktör Mats Öfeldt	Handelsman Sven Kindlund; Betjänt And. Kindlund	Källarmästare Erik Sahlstedt
10	Bostad	-	Vagnmakare Peter Holmberg	Vagnmakare Peter Holmberg	Vagnmakare Peter Holmberg	Vagnmakare Peter Holmberg	Vagnmakare Peter Holmberg	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Handelsman Hans Lidström
11	Trädgård	Handelsman Zacharias Wiklund	Vagnmakare Peter Holmberg	Vagnmakare Peter Holmberg; (Handelsman Zacharias Wiklund har tillfört timmer)	Vagnmakare Peter Holmberg; (Handelsman Zacharias Wiklund har tillfört timmer)	Vagnmakare Peter Holmberg	Vagnmakare Peter Holmberg	Handelsman Hans Lidström	Glasmästare Anders Bergström; Handelsman Hans Lidström; Bokhållare Jonas Wedin	Handelsman Hans Lidström; Sadelmakare Björkman
12	Bostad	Handelsman Zacharias Wiklund		(Handelsman Zacharias Wiklund har tillfört timmer)	(Handelsman Zacharias Wiklund har tillfört timmer)	Vagnmakare Erik Moberg; Glasmästare Anders Bergström	Vagnmakare Erik Moberg	Handlande Hans Lidström	Handlande Hans Lidström; Bokhållare Jonas Wedin	Sadelmakare Björkman
13	Bostad	Handelsman Olof Edström	(Handelsman Olof Edström)	-	-	Lagman Anders Wasell	-	Landshövding och riddare Anders Wasell	Landshövding och riddare Anders Wasell	Inköpt till landshövdingens residens
14	Trädgård	Handelsman Olof Edström	(Handelsman Olof Edström)	-	-	Lagman Anders Wasell	-	Landshövding och riddare Anders Wasell	Landshövding och riddare Anders Wasell	Inköpt till landshövdingens residens

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
15	Bostad	-	-	-	-	Hattmakare Erik Ersson Mellberg	Hattmakare Erik Ersson Mellberg	Landshövding och riddare Anders Wasell	Katharina Mellberg, hatt- makaränka	Skomakare Hem. Korstedt; Landshöv- dingsresidens
16	Trädgård	-	-	-	-	Hattmakare Erik Ersson Mellberg	Hattmakare Erik Ersson Mellberg	Hattmakarän- ka Katharina Mellberg	Landshövding och riddare Anders Wasell	Skomakare Hem. Korstedt; Landshöv- dingsresidens
17	Bostad	Lantmätare Johan Törnsten	Lantmätare Johan Törnsten	Lantmätare Johan Törnsten	Lantmätare Johan Törnsten	Kyrktomt	Kyrktomt	Kyrktomt	Kyrktomt	Anlagen till ämbetsomt för ordnings- mannen
18	Trädgård	Lantmätare Johan Törnsten	Lantmätare Johan Törnsten	Lantmätare Johan Törnsten	(Lantmä- tare Johan Törnsten)	Kyrktomt	Kyrktomt	Kyrktomt	Kyrktomt	Anlagen till ämbetsomt för ordnings- mannen
19	Bostad	Källarmästare och rådman Modins änka Margareta Christina Modin	Källarmästare och rådman Modins änka Margareta Christina Modin	Lantmätare Johan Törnsten	Färgare Nils Nordlund, i hus hyrda av Törnsten	Fältkamrer Lenaues	Färgare Nordlunds änka?	Handelsman Johan Hallgren	Handelsman Johan Hallgren	Bonde Erik Ersson i Odensala
20	Trädgård	Källarmästare och rådman Modins änka Margareta Christina Modin	Källarmästare och rådman Modins änka Margareta Christina Modin	Lantmätare Johan Törnsten	Färgare Nils Nordlund, i hus hyrda av Törnsten	Fältkamrer Lenaues	Färgare Nordlunds änka?	Handelsman Johan Hallgren	Handelsman Johan Hallgren	Bonde Erik Ersson i Odensala
21	Bostad	Jungfru M. E. Åman		Handelsman Carl Nordin	(Handelsman Carl Nordin)	Fältkamrer Lenaues	-	Major Anders Gustav Örbom (hyr ut till handelsman Magnus Perman?)	Handelsman Magnus Perman; Änkefru Ch. Tengmark; Handelsdräng Pär Thelberg	Major P. L. Winnberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
22	Trädgård	Jungfru M. E. Åman		Handelsman Carl Nordin	(Handelsman Carl Nordin)	Fältkamrer Lenaues	-	Major Anders Gustav Örbom (här ut till handelsman Magnus Perman?)	Handelsman Magnus Perman; Änkefru Ch. Tengmark; Handelsdräng Pär Thelberg	Major P. L. Winnberg
23	Bostad	Prost Wilhelm Gustaf Zetter- berg	(Prost Wilhelm Gustaf Zetter- berg)	Prost Wilhelm Gustaf Zetter- berg	(Prost Wilhelm Gustaf Zet- terberg har tillfört timmer)	Doktor Wilhelm Gustav Zetter- berg	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg	Regements- skrivare Johan Samuel Biberg	Regements- skrivare Johan Samuel Biberg
24	Trädgård	Prost Wilhelm Gustaf Zetter- berg	(Prost Wilhelm Gustaf Zetter- berg)	Prost Wilhelm Gustaf Zetter- berg	(Prost Wilhelm Gustaf Zet- terberg har tillfört timmer)	Doktor Wilhelm Gustav Zetter- berg	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg	Regements- skrivare Johan Samuel Biberg	Regements- skrivare Johan Samuel Biberg
25	Bostad	Handelsman Nils Nordlund	(Handelsman Nils Nordlund)	Färgare Nils Nordlund	(Färgare Nils Nordlund, tillfört färghus och stamp)	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman
26	Trädgård	Handelsman Nils Nordlund	(Handelsman Nils Nordlund)	Färgare Nils Nordlund	(Färgare Nils Nordlund, tillfört färghus och stamp)	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman
27	Bostad	Lantmäta- re Martin Sunding			-	Kapten och riddare Anders Johan Amnaeus	Överstelöjt- nant Anders Johan Amnaeus	Fru majorskan Dillner	Fältkamrerare Olof Bergers sterbhus	Fältkamrerare Olof Bergers sterbhus
28	Trädgård	Lantmäta- re Martin Sunding			-	Kapten och riddare Anders Johan Amnaeus	Överstelöjt- nant Anders Johan Amnaeus	Fru majorskan Dillner	Fältkamrerare Olof Bergers sterbhus	Fältkamrerare Olof Bergers sterbhus

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
29	Bostad	Garvare och karduansmakare Nils Meijerberg	(Garvare och karduansmakare Nils Meijerberg)	Karduansmakare Nils Meijerberg	(Karduansmakare Nils Meijerberg)	Postmästare Olof Meijerberg	Postmästare Olof Meijerberg	Prostänka M. El. Fjellström	-	Fältkamrerare Olof Bergers sterbhus
30	Trädgård	Nils Meijerberg, garvare och karduansmakare	(Garvare och karduansmakare Nils Meijerberg)	Karduansmakare Nils Meijerberg	(Karduansmakare Nils Meijerberg)	Postmästare Olof Meijerberg	Postmästare Olof Meijerberg	Prostänka M. El. Fjellström	-	Fältkamrerare Olof Bergers sterbhus
31	Bostad	-		Karduansmakare Olof Ödberg	-	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Demoiselle Eph. J. Amneus	Landskontorist Nils Olof Rödén	Logarvare Eric Gustaf Thelberg
32	Trädgård	-		Karduansmakare Olof Ödberg	-	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Demoiselle Eph. J. Amneus	Landskontorist Nils Olof Rödén	Logarvare Eric Gustaf Thelberg
33	Bostad	Glasmästare Pär Näsman		-	-	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg; krögerskan Christina Lundberg?	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg
34	Trädgård	Glasmästare Pär Näsman		-	-	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg; krögerskan Christina Lundberg?	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg
35	Bostad	Kopparslagare Nils Swedberg		Handelsman Michael Sjödin	Handelsman Michael Sjödin	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg; krögerskan Christina Lundberg?	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
36	Trädgård	Kopparslagare Nils Swedberg		Handelsman Michael Sjödin	Handelsman Michael Sjödin	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg	Handels- man Erik Söderberg; krögerskan Christina Lundberg?	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg
37	Bostad	Gördelmakare, urmakare och smed Anders Nilsson Lustig	(Kopparslagare Erik Lundberg, behöver ingen jord i år)	Kopparslagare Erik Lundberg	Kopparslagare Erik Lundberg	Kopparslagare Erik Lundberg	Kopparslagare Erik Lundberg	J. M. Behm, häradshövding	Häradshövding Joh. M. Behm	Granströms sterbhus, post- mästare
38	Trädgård	Gördelmakare, urmakare och smed Anders Nilsson Lustig	(Kopparslagare Erik Lundberg, behöver ingen jord i år)	Kopparslagare Erik Lundberg	Kopparslagare Erik Lundberg	Kopparslagare Erik Lundberg	Kopparslagare Erik Lundberg	J. M. Behm, häradshövding	Häradshövding Joh. M. Behm	Granströms sterbhus, post- mästare
39	Bostad	Karduansma- kare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Garvare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Garvare Johan Thelberg	Garvare Thelbergs änka	Logarvare Eric Gustaf Thelberg
40	Trädgård	Karduansma- kare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Garvare Johan Thelberg	Karduansma- kare Johan Thelberg	Garvare Johan Thelberg	Garvare Thelbergs änka	Logarvare Eric Gustaf Thelberg
41	Bostad	Färgare Ström- stedt		-	-	Garvare Jonas Näsberg	J Garvare Jonas Näsberg	Avskrivne dragonen Olof Snäll	Garvare Thelbergs änka	Logarvare Eric Gustaf Thelberg
42	Trädgård	Färgare Ström- stedt		-	-	Garvare Jonas Näsberg	Garvare Jonas Näsberg	Avskrivne dragonen Olof Snäll	Garvare Thelbergs änka	Logarvare Eric Gustaf Thelberg
43	Bostad	Krögerska Kerstin Dretz	(Krögerska Kerstin Dretz)	Krögerska Kerstin Dretz	Krögerska Kerstin Dretz	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg
44	Trädgård	Krögerska Kerstin Dretz	(Krögerska Kerstin Dretz)	Krögerska Kerstin Dretz	Krögerska Kerstin Dretz	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg	Skräddare Pehr N. Wallberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
45	Bostad	Färgare Wikström		-		Änka Kerstin Dretz	-	Major Anders Gustav Örbom	Sämskma- kare Anders Ocklund jr.	Sämskma- kare Anders Ocklund jr.
46	Trädgård	Färgare Wikström		-		Änka Kerstin Dretz	-	Major Anders Gustav Örbom	Sämskma- kare Anders Ocklund jr.	Sämskma- kare Anders Ocklund jr.
47	Bostad	-		-		Sämskma- kare Anders Ocklund sr.	Sämskma- kare Anders Ocklund sr.	Sämskma- kare Anders Ocklund sr.	Sämskma- kare Anders Ocklund jr.	Bonde Olof Jönsson; Sämskma- kare Anders Ocklund jr.
48	Trädgård	-		-		Sämskma- kare Anders Ocklund sr.	Sämskma- kare Anders Ocklund sr.	Sämskma- kare Anders Ocklund sr.	Sämskma- kare Anders Ocklund jr.	Bonde Olof Jönsson; Sämskma- kare Anders Ocklund jr.
49	Bostad	-		-		Handelsman Thorén	Handelsman Thorén	Handelsman Pehr Wikström	Brukspatron Pehr Wikström	Stadspredi- kant Anders Ocklind; Bonde Jonas Mårtensson i Hammarstrand
50	Trädgård	-		-		Handelsman Thorén	Handelsman Thorén	Handelsman Pehr Wikström	Brukspatron Pehr Wikström	Stadspredi- kant Anders Ocklind; Bonde Jonas Mårtensson i Hammarstrand
51	Bostad	Skomakare Johan Engwall		-		Handelsman Johan Hallgren	Handelsman Johan Hallgren	Assesorska Dahlström	Wester, överauditör	Apotekare Samuel Perman
52	Trädgård	Skomakare Johan Engwall		-		Handelsman Johan Hallgren	Handelsman Johan Hallgren	Assesorska Dahlström	Överauditör C. G. Wester	Apotekare Samuel Perman

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
53	Bostad	Fiskare Er. Byberg		-	-	Skomakare Näsman	Skomakare Näsman	Torpore And. Nilsson i Ope	Landskonto- rist Nils Olof Rödén	Häradsskri- vare Nils Olof Rödén
54	Trädgård	Fiskare Er. Byberg		-	-	Skomakare Näsman	Skomakare Näsman	Torpore And. Nilsson i Ope	Landskonto- rist Nils Olof Rödén	Häradsskri- vare Nils Olof Rödén
55	Bostad	Timmerman Nils Pärson		Arbetskarl Per Mattsson	-	-	-	Avskrivne ryttaren Joh. Nilsson Forsberg	Fältväbel J. W. Hoffner; Änka Stina Hoffner	Änkan Hoffner
56	Trädgård	Timmerman Nils Pärson		Arbetskarl Per Mattsson	-	-	-	Avskrivne ryttaren Joh. Nilsson Forsberg	Fältväbel J. W. Hoffner; Änka Stina Hoffner	Änkan Hoffner
57	Bostad	-		-	-	-	-	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg
58	Trädgård	-		-	-	-	-	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg	Handelsman Erik Söderberg
59	Bostad	Skomakare Bryngeman		-	-	-	-	F.d. garvare Nils Backlund	Tullvaktmästa- re Björkebaum	Tullvaktmästa- re Björkebaum
60	Trädgård	Skomakare Bryngeman		-	-	-	-	F.d. garvare Nils Backlund	Tullvaktmästa- re Björkebaum	Tullvaktmästa- re Björkebaum
61	Bostad	-		-	-	-	-	Skräddare Lars Ekendahls änka, arren- deras av Olof Ekendahl	Handelsman Hans Lidström	Gästgivare och traktör Hamrén
62	Trädgård	-		-	-	-	-	Skräddare Lars Ekendahls änka, arren- deras av Olof Ekendahl	Handelsman Hans Lidström	Gästgivare och traktör Hamrén

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
63	Bostad	Skomakare Nordholm		-	-	-	-	Torpare Ol. Ersson i Mjälle	Bonde Pär Påhlsson i Odensala	Bönder Pär Påhlsson och Gunnar Carlsson i Odensala
64	Trädgård	Skomakare Nordholm		-	-	-	-	Torpare Ol. Ersson i Mjälle	Bonde Pär Påhlsson i Odensala	Bönder Pär Påhlsson och Gunnar Carlsson i Odensala
65	Bostad	-	-	-	-	Fru Thörnstedt	Handelsman Nils Thörn- stedts hustru	Förste lantmä- tare Martin Sunding	Förste lantmä- tare Martin Sunding	Lantmäteri- rektor Martin Sunding
66	Trädgård	-	-	-	-	Fru Thörnstedt	Handelsman Nils Thörn- stedts hustru	Förste lantmä- tare Martin Sunding	Förste lantmä- tare Martin Sunding	Lantmäteri- rektor Martin Sunding
67	Bostad	Sjöman Lars Ödberg		Spinnerska Stina Nyberg	Spinnerska Stina Nyberg	Änka Stina Nyberg	Spinnerska Stina Nyberg	Vaktkarl Olof Strid	Olof Strids änka	Logarvare Erik Gustaf Thelberg
68	Trädgård	Sjöman Lars Ödberg		Spinnerska Stina Nyberg	Spinnerska Stina Nyberg	Änka Stina Nyberg	Spinnerska Stina Nyberg	Vaktkarl Olof Strid	Olof Strids änka	Logarvare Erik Gustaf Thelberg
69	Bostad	Collega schola, 1ma classis		Skolinforma- torernas och stadskapella- nens tomter	-	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Änkefru dok- torinna Anna Zetterberg
70	Trädgård	Collega schola, 1ma classis		Skolinforma- torernas och stadskapella- nens tomter	-	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Änkefru dok- torinna Anna Zetterberg
71	Bostad	Collega schola, 3die classis		Skolinforma- torernas och stadskapella- nens tomter	-	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Änkefru dok- torinna Anna Zetterberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
72	Trädgård	Collega schola, 3de classis			-	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktor och prost Wilhelm Gustav Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Änkefru dok- torinna Anna Zetterberg
73	Bostad	Rector schola			-	Postmästare Olof Meijer- berg	Postmästare Olof Meijer- berg	Postmästare C. Er. Granström	Bonde Anders Påhlsson i Odensala	Vaktmästa- re och f.d. sergeant Eric Bräckberg
74	Trädgård	Rector schola			-	Postmästare Olof Meijer- berg	Postmästare Olof Meijer- berg	Postmästare C. Er. Granström	Bonde Anders Påhlsson i Odensala	Vaktmästa- re och f.d. sergeant Eric Bräckberg
75	Bostad	Collega schola, 2de classis			-	Vaktmästare Olof Oldberg	-	Doktorinna Anna Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Ekonomi- direktör P. Wikström
76	Trädgård	Collega schola, 2de classis			-	Vaktmästare Olof Oldberg	-	Doktorinna Anna Zetter- berg	Doktorinna Anna Zetter- berg	Ekonomi- direktör P. Wikström
77	Bostad	Stadsprästen			-	Magister Nordenberg	-	Stadspredikant och magister Hellberg, arrenderas av garvare Thelberg	Stadspredikant M. Wikner	Anslagen till boställe för stadspredikan- ten
78	Trädgård	Stadsprästen			-	Magister Nordenberg	-	Stadspredikant och magister Hellberg, arrenderas av garvare Thelberg	Stadspredikant M. Wikner	Anslagen till boställe för stadspredikan- ten

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
79	Bostad	Änka Inga Hammar	Änka Inga Hammar	Spinnerska Inga Hammar	Spinnerska Inga Hammar	Änka Inga Hammar	-	Timmerman Olof Ekendahl	Olof Ekendahls änka	Änkefru majorska Justina Borin; stadspredikant Anders Ocklind
80	Trädgård	Änka Inga Hammar	I Änka Inga Hammar	Spinnerska Inga Hammar	Spinnerska Inga Hammar	Änka Inga Hammar	-	Timmerman Olof Ekendahl	Olof Ekendahls änka	Änkefru majorska Justina Borin; stadspredikant Anders Ocklind
81	Bostad	Skomakare Olof Opström	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Piga Anna-Stina Engvall, arrenderas av glasmästare Bergström	Piga Anna-Stina Engvall	Hattmakare Söderlund
82	Trädgård	Skomakare Olof Opström	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Skomakare Johan Engwall	Piga Anna-Stina Engvall, arrenderas av glasmästare Bergström	Piga Anna-Stina Engvall	Hattmakare Söderlund
83	Bostad	Timmerman och dags-verkskarl Olof Jonsson Öbom	Timmerman och dags-verkskarl Olof Jonsson Öbom	Arbetskarl Olof Jonsson Öbom	Arbetskarl Olof Jonsson Öbom	Olof Öboms änka	Dagsverkskarl Olof Öboms änka	Stadstjänare Olof Öbom jr.	Stadstjänare Olof Öbom jr.	Arbetskarl Olof Öboms änka
84	Trädgård	Timmerman och dags-verkskarl Olof Jonsson Ödbom	Timmerman och dags-verkskarl Olof Jonsson Öbom	Arbetskarl Olof Jonsson Öbom	Arbetskarl Olof Jonsson Öbom	Olof Öboms änka	Dagsverkskarl Olof Öboms änka	Stadstjänare Olof Öbom jr.	Stadstjänare Olof Öbom jr.	Arbetskarl Olof Öboms änka
85	Bostad	Skräddare Olof Bergquist		Snickare Erik Andersson Mellberg	Snickare Erik Andersson Mellberg	Eric Andersson Mellberg, snickare	Snickare Erik Andersson Mellberg	Kapten C. G. Rickman	Bonde Pär Pärsson i Dille; Eric Mellbergs änka	Glasmästare Åström; Piga Märta Mellberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
86	Trädgård	Skräddare Olof Bergquist		Snickare Erik Andersson Mellberg	Snickare Erik Andersson Mellberg	Snickare Erik Andersson Mellberg	Snickare Erik Andersson Mellberg	Arbetare Eric Mellberg	Pigorna Stina & Märta Mellberg	Glasmästare Åström; Piga Märta Mellberg
87	Bostad	-	Hattmakare Lars Swedin	Hattmakare Lars Swedin	Hattmakare Lars Swedin	Hattmakare Petter Öhrberg	Hattmakare Petter Öhrberg	Arbetare Pär Ersson	Bonde Pär Pärsson i Dille	Dagsverkskarl Per Ersson
88	Trädgård	-	Hattmakare Lars Swedin	Hattmakare Lars Swedin	Hattmakare Lars Swedin	Hattmakare Petter Öhrberg	Hattmakare Petter Öhrberg	Arbetare Pär Ersson	Bonde Pär Pärsson i Dille	Dagsverkskarl Per Ersson
89	Bostad	Hattmakare Tunström		-	-	Dragon Ahl	-	Arbetare Jacob Westberg	Demoiselle Lindström	Demoiselle Lindström
90	Trädgård	Hattmakare Tunström		-	-	Dragon Ahl	-	Arbetare Jacob Westberg	Demoiselle Lindström	Demoiselle Lindström
91	Bostad	Kakelugnsmakare Anders Wadström		Linneväver-ska Maria Klingborg	(Linneväver-ska Maria Klingborg)	Dagsverkskarl Erik Fryckbom	Dagsverkskarl Erik Fryckbom	Handelsman Hind. Fryckbom	F.d. landskans-listen C. G. Lidsten	Handelsman Elias Stadin
92	Trädgård	Kakelugnsmakare Anders Wadström		Linneväver-ska Maria Klingborg	(Linneväver-ska Maria Klingborg)	Dagsverkskarl Erik Fryckbom	Dagsverkskarl Erik Fryckbom	Handelsman Hind. Fryckbom	F.d. landskans-listen C. G. Lidsten	Handelsman Elias Stadin
93	Bostad	Hattmakare Lars Swedin		Urmakare Erik Nordlund	(Urmakare Erik Nordlund)	Urmakare Erik Nordlund	Urmakare Erik Nordlund	F.d. urmakare Erik Nordlund	F.d. urmakare Erik Nordlund	Traktör H. Strömberg
94	Trädgård	Hattmakare Lars Swedin		Urmakare Erik Nordlund	(Urmakare Erik Nordlund)	Urmakare Erik Nordlund	Urmakare Erik Nordlund	F.d. urmakare Erik Nordlund	F.d. urmakare Erik Nordlund	Traktör H. Strömberg
95	Bostad	-		-	-	Urmakare Erik Nordlund	Urmakare Erik Nordlund	F.d. urmakare Erik Nordlund	Nämndeman Erik Ersson i Odensala	Bonde Erik Ersson i Odensala
96	Trädgård	-		-	-	Urmakare Erik Nordlund	Urmakare Erik Nordlund	F.d. urmakare Erik Nordlund	Nämndeman Erik Ersson i Odensala	Bonde Erik Ersson i Odensala
97	Bostad	-		-	-	Handelsman Thorén	Handelsman Thorén	Landsfiskal Lars Adolf Grundén	Handelsman Erik Södergren	Bönder Mårten Hinricksson & Carl Edholm i Odensala

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
98	Trädgård	-		-	-	Handelsman Thorén	Handelsman Thorén	Landsfiskal Lars Adolf Grundén	Handelsman Erik Södergren	Bönder Mårten Hinrickson & Carl Edholm i Odensala
99	Bostad	Glasmästare Ödberg		-	-	Anders Lustig & Johan Olofsson	-	Änka Brita Halfvarsdotter	Kakelugns- makare C. Fr. Branting	Handels- man Erik Söderberg; Bonde Per Sahlberg i Torvalla
100	Trädgård	Glasmästare Ödberg		-	-	Anders Lustig & Johan Olofsson	-	Änka Catharina Mellberg	Hattmakarän- ka Katharina Mellberg	Handels- man Erik Söderberg; Bonde Per Sahlberg i Torvalla
101	Bostad	Gördelmakare P. J. Swedman		Gördelmakare Anders Lustig	(Gördelmakare Anders Lustig)	Lars Ekendahl	Skräddarlärning Lars Ekendahl	Handelsman Carl Grip	Bönder Anders Andersson & Jöns Olofsson	Bonde Olof Hemmingsson i Sem
102	Trädgård	Gördelmakare P. J. Swedman		Gördelmakare Anders Lustig	(Gördelmakare Anders Lustig)	Lars Ekendahl	Skräddarlärning Lars Ekendahl	Handelsman Carl Grip	Bönder Anders Andersson & Jöns Olofsson	Bonde Olof Hemmingsson i Sem
103	Bostad	Posthuset		Posthuset	-	Vagnmakare Erik P. Moberg	Handelsman Thorén	Vagnmakare Erik Moberg	Vagnmakare Erik Moberg	Vagnmakare Erik Moberg
104	Trädgård	Posthuset		Posthuset	-	Vagnmakare Erik P. Moberg	Handelsman Thorén	Vagnmakare Erik Moberg	Vagnmakare Erik Moberg	Vagnmakare Erik Moberg
105	Bostad	Målare Sundin	(Målare Sundin)	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg
106	Trädgård	Målare Sundin	(Målare Sundin)	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg	Kopparslagare Nils Svedberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
107	Bostad	-		-		Major och riddare Johan Herman Tideman	-	Traktör Carl Brun	Guldsmed Nils Westerlund; Guldsmeds- gesäll Olof Sellstedt m. hustru	Gästgivare Hamrén; Gyll- makare Anders Granqvist
108	Trädgård	-		-		Major och riddare Johan Herman Tideman	-	Traktör Carl Brun	Gördelma- kare Anders Granqvist	Gästgivare Hamrén; Gyll- makare Anders Granqvist
109	Bostad	Murare J. D. Hagmansson		-		Fru Åström	Kyrkoherde Åströms änka	E. M. Krabbé, kapten	Kapten och riddare Eric Michael Krabbé (skatt- skriven i Gävle)	Kommissions- lantmätare J. Åsell
110	Trädgård	Murare J. D. Hagmansson		-		Fru Åström	Kyrkoherde Åströms änka	Kapten Eric Michael Krabbé	Kapten och riddare Eric Michael Krabbé (skatt- skriven i Gävle)	Kommissions- lantmätare J. Åsell
111	Bostad	Vagnma- kare Peter Holmberg	(Skräddare Nils Sjölund)	Skräddare Lars Nilsson Digerberg	Skräddare Lars Nilsson Digerberg	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änke Anna Eklund
112	Trädgård	Vagnma- kare Peter Holmberg	(Skräddare Nils Sjölund)	Skräddare Lars Nilsson Digerberg	Skräddare Lars Nilsson Digerberg	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änkefru pastorskan Christina Märta Lindholm	Änke Anna Eklund

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
113	Bostad	-	(Glasmästare Källman)	-	-	Anders Hind- richsson	Dagsverkskarl Anders Hind- richsson	Änka Anna Nilsdotter	Arbetskarl Hans Ljungberg	Snickare Ljungberg
114	Trädgård	-	(Glasmästare Källman)	-	-	Anders Hind- richsson	Dagsverkskarl Anders Hind- richsson	Änka Anna Nilsdotter	Arbetskarl Hans Ljungberg	Snickare Ljungberg
115	Bostad	Trädgårdsmäs- tare Granfeldt		-	-	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Sergeant Eric Bräckberg
116	Trädgård	Trädgårdsmäs- tare Granfeldt		-	-	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Apotekare Samuel Perman	Sergeant Eric Bräckberg
117	Bostad	-		-	-	Tryckare Rosenlund	Kattunstrycka- re Rosenlund	Kapten Eric Michael Krabbé	Assessor P. W. Granbom	Skomakare Ullberg
118	Trädgård	-		-	-	Tryckare Rosenlund	Kattunstrycka- re Rosenlund	Kapten Eric Michael Krabbé	Assessor P. W. Granbom	Skomakare Ullberg
119	Bostad	-		(Hökare Jonas Mårtens- son, bor i Odensala)	(Hökare Jonas Mårtens- son, bor i Odensala)	Hökare Jonas Martin	Hökare Jonas Martin	Traktör Anders Hallsten	Traktör Anders Hallsten	Ekonomi- direktör P. Wikström
120	Trädgård	-		(Hökare Jonas Mårtens- son, bor i Odensala)	(Hökare Jonas Mårtens- son, bor i Odensala)	Hökare Jonas Martin	Hökare Jonas Martin	Traktör Anders Hallsten	Traktör Anders Hallsten	Ekonomi- direktör P. Wikström
121	Bostad	Guldsmed Carl Edwall	(Guldsmed Carl Edwall)	Guldsmed Carl Edwall	Guldsmed Carl Edwall	Guldsmed Carl Edwall	Guldsmed Carl Edwall	Biberg, möns- terskrivare	Biberg, re- gimentskri- vare	Biberg, re- gimentskri- vare
122	Trädgård	Carl Edwall, guldsmed	(Carl Edwall, guldsmed)	Carl Edwall, guldsmed	Carl Edwall, guldsmed	Carl Edwall, guldsmed	Carl Edwall, guldsmed	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg	Mönsterskri- vare Johan Samuel Biberg

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/brukare 1804	Boende/brukare 1815	Boende/brukare 1820	Ägare 1828
123	Bostad	-	(Skräddare Wallén)	Skräddare Nils Sjölund	Skräddare Nils Sjölund	Skräddare Nils Sjölund	Skräddare Nils Sjölund	Handelsman Pehr Wikström	Brukspatron Pehr Wikström; Bokhållare Magnus Sparrman; De-moiselle Stina Högström	Färgerfabrikör Fjellman
124	Trädgård	-	(Skräddare Wallén)	Skräddare Nils Sjölund	Skräddare Nils Sjölund	Skräddare Nils Sjölund	Skräddare Nils Sjölund	Handelsman Pehr Wikström	Brukspatron Pehr Wikström; Bokhållare Magnus Sparrman; De-moiselle Stina Högström	Färgerfabrikör Fjellman
125	Bostad	Gördelmakare Pär Olson Näsman	Anders Nilsson Lustig	Handelsman Jonas Melldal	Handelsman Jonas Melldal	Hattmakare Sigart Fahlström	Hattmakare Sigart Fahlström	Hattmakare Sigart Fahlström	Bonde Anders Pålsson i Odensala	Målare Andersson
126	Trädgård	Gördelmakare Pär Olson Näsman	Anders Nilsson Lustig	Handelsman Jonas Melldal	Handelsman Jonas Melldal	Hattmakare Sigart Fahlström	Hattmakare Sigart Fahlström	Hattmakare Sigart Fahlström	Bonde Anders Pålsson i Odensala	Målare Andersson
127	Bostad	Handelsman Jöns Ödberg	-	-	-	Änkefru pastorskän Lindholm	Änkefru pastorskän Lindholm	Häradsskrivare Joh. Öhlén	Major Gustaf Adolf Stjernfeldt; änkefru Planting Berglo	Major Gustaf Adolf Stjernfeldts sterbhus
128	Trädgård	Handelsman Jöns Ödberg	-	-	-	Änkefru pastorskän Lindholm	Änkefru pastorskän Lindholm	Häradsskrivare Joh. Öhlén	Major Gustaf Adolf Stjernfeldt; änkefru Planting Berglo	Major Gustaf Adolf Stjernfeldts sterbhus

Tomt	Tomttyp	Ägare 1788	Byggt 1790	Ägare 1794	Boende 1794	Ägare 1804	Boende/ brukare 1804	Boende/ brukare 1815	Boende/ brukare 1820	Ägare 1828
129	Bostad	Handelsman Johan Ahlquist		-	-	Logarvare Nessör	Logarvare Nessör	Handelsman Pehr Wikström	Brukspatron Pehr Wikström; Bokhållare Magnus Sparrman; De-moiselle Stina Högström	Ekonomi-direktör P. Wikström
130	Trädgård	Handelsman Johan Ahlquist		-	-	Logarvare Nessör	Logarvare Nessör	Handelsman Pehr Wikström	Brukspatron Pehr Wikström; Bokhållare Magnus Sparrman; De-moiselle Stina Högström	Ekonomi-direktör P. Wikström
131	Bostad	Handelsman Magnus Hammar		-	-	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Sadelmakare Björkman
132	Trädgård	Handelsman Magnus Hammar		-	-	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Glasmästare Anders Bergström	Sadelmakare Björkman